

Vergaderjaar 2019–2020

33 625

Hulp, handel en investeringen

Nr. 322

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 16 september 2020

De algemene commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, de vaste commissie voor Defensie, de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken en de vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport hebben op 3 september 2020 overleg gevoerd met mevrouw Kaag, Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, over:

- **de brief van de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 10 juli 2020 inzake kabinetsreactie op briefadvies nr. 34 «Nederland en de wereldwijde aanpak van COVID-19» van de AIV (Kamerstukken 33 625 en 25 295, nr. 320);**
- **de brief van de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 10 juli 2020 inzake toezegging notaoverleg Nederland en de wereldwijde aanpak van COVID-19 (Kamerstukken 33 625 en 25 295, nr. 321);**
- **de brief van de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 20 juli 2020 inzake reactie op verzoek commissie inzake uitkomst Global Vaccin Summit, 4 juni 2020 (Kamerstukken 34 952 en 32 793, nr. 115);**
- **de brief van de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 24 juli 2020 inzake reactie op de gewijzigde motie van het lid Ploumen over de Kamer informeren over de inbreng op de TRIPS-vergadering (Kamerstuk 35 493, nr. 16).**

Van dit overleg brengen de commissies bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de algemene commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking,
De Roon

De voorzitter van de vaste commissie voor Defensie,
Aukje de Vries

De voorzitter van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken,
Pia Dijkstra

De voorzitter van de vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport,
Lodders

De griffier van de algemene commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking,
A.A. Van Toor

Voorzitter: De Roon
Griffier: Meijers

Aanwezig zijn negen leden der Kamer, te weten: Alkaya, Bouali, Van den Hul, Kuik, Van den Nieuwenhuijzen, De Roon, Stoffer, Voordewind en Weverling,

en mevrouw Kaag, Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelings-samenwerking.

Aanvang 15.26 uur.

De voorzitter:

Ik open dit algemeen overleg over het onderwerp «Nederland en de wereldwijde aanpak van COVID-19». Ik heet de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking en haar staf van harte welkom. Ik stel een spreektijd van vijf minuten voor en ik zal twee interrupties toestaan in deze eerste ronde.

Verder is er het verzoek van mevrouw Van den Hul en de heer Bouali om rekening te houden met het feit dat zij gelijktijdig een andere verplichting hebben. Mevrouw Kirsten van den Hul zou graag als eerste spreken. Ik neem aan dat daar geen bezwaar tegen bestaat, dus dan geef ik u, mevrouw Van den Hul, het woord.

Mevrouw Van den Hul (PvdA):

Dank, voorzitter. Mijn excuses, ik moet helaas ook nog tegelijkertijd naar een onderwijsdebat.

«Met deze inzet van het kabinet neemt Nederland een passende rol op zich om op verschillende terreinen tot een substantiële gezamenlijke inspanning te komen binnen de EU en met internationale partners», zo staat te lezen in de kabinetsbrief die we na lang, heel lang wachten eindelijk ontvingen naar aanleiding van het AIV-advies. Ik zeg het nog maar een keer, ten overvloede: dit advies werd met spoed aangevraagd door CDA en D66.

«Een passende rol». Ik kan veel woorden bedenken voor de rol van Nederland bij de aanpak van de wereldwijde covidcrisis, maar «passend» staat toch niet op dat lijstje. Eerder beschamend, buitengewoon teleurstellend en bijzonder triest. Het AIV-advies was duidelijk: een miljard extra investeren en de OS-begroting op peil houden. Terwijl landen als Frankrijk met 1,2 miljard, Spanje met 1,7 miljard en Duitsland met ruim 3 miljard laten zien wat internationale solidariteit betekent, komt de Nederlandse nettobijdrage neer op maar 150 miljoen, plus een kasschuif, waarmee de Minister feitelijk een hypotheek legt op een al onzekere toekomst.

De laatste keer dat we hierover spraken, stelde ik dat die toekomst vooral voor de meest gemarginaliseerde mensen er met de dag somberder uit gaat zien. Zo sprak ik met de Keniaanse hiv/aids-activiste Jacqueline, die aangaf dat de toch al kwetsbare positie van mensen met hiv nog verder verslechterd is door de coronacrisis en dat ngo's zoals de hare nauwelijks op kunnen tegen de groeiende vraag om hulp. Het zijn de mensen die het toch al zwaar hebben wier banen in de informele economie het eerst sneuvelen en die nu dus het hardst geraakt worden.

Hetzelfde beeld wordt geschetst door vrouwenorganisaties, die niet alleen worstelen om het hoofd boven water te houden, maar die ook nog eens te maken krijgen met soms wel twee keer zoveel hulpverzoeken van slachtoffers van partnergeweld. Des te schrijnender is het dat de financiering van de bestrijding van gender based violence enorm onder druk staat. Deze zomer waarschuwde de VN dat slechts 7% van de financiering beschikbaar was; een gat van ruim 450 miljoen dollar. Veel budget voor dienstverlening aan slachtoffers van geweld wordt inmiddels overgeheveld naar «reguliere» gezondheidszorg, omdat deze diensten

niet essentieel zouden zijn. Wat gaat de Minister doen om te zorgen dat we de miljoenen vrouwen die hierdoor extra risico lopen, niet in de kou laten staan? Is zij het met mij eens dat de bestrijding van gender based violence juist een speerpunt zou moeten zijn in onze internationale covidhulp? Ik overweeg op dit punt een motie.

In het verlengde hiervan. Al eerder stelde ik vragen over de toepassing van onder andere de gender-age marker en de gender policy marker. Dat zijn hulpmiddelen om gendersensitief beleid te maken. Er blijken grote verschillen in de toepassing van gender markers door multilaterale organisaties, zoals de VN, en ngo's. Wat gaat de Minister doen om te zorgen dat organisaties die vanuit de Nederlandse inzet steun ontvangen bij hun programma's, echt daadwerkelijk gebruikmaken van die gender markers? Is de Minister bereid dit tot een scherpere financieringsvoorwaarde te maken?

Voorzitter. Juist omdat de meest gemarginaliseerde mensen het hardst geraakt worden door de crisis is het zo belangrijk om te zorgen dat hun stem gehoord wordt. Daarbij zijn lokale organisaties van cruciaal belang. Daarom deden collega Van den Nieuwenhuijzen en ik de vorige keer het voorstel om minimaal 25% van de coronanoodhulp te bestemmen voor lokale organisaties. De Minister voelde daar toen niets voor en ontraadde deze motie. We zijn inmiddels weer een paar maanden verder en mijn zorg is niet minder geworden. Hoe gaat de Minister er zorg voor dragen dat juist lokale ngo's, die in deze tijden zo mogelijk nog belangrijker zijn geworden, hun broodnodige werk kunnen blijven doen?

We zien dat de shrinking space, die krimpende ruimte voor het maatschappelijk middenveld, alleen maar verder krimpt door corona en dat verschillende regimes hun kans schoon zien om nog strengere maatregelen te nemen tegen hen onwelgevallige geluiden. Wat gaat de Minister doen om juist die geluiden te versterken? Welke inzet wordt er vanuit de EU gepleegd om die shrinking space juist nu tegen te gaan?

Voorzitter. Een andere vraag die zich opdringt, is wat de Minister gaat doen om te zorgen dat bedrijven zich eindelijk echt aan de afspraken houden over mensenrechten, milieu en eerlijke belasting. Als er namelijk één ding is dat deze crisis ook pijnlijk duidelijk maakt, dan is het dat ook hier weer de meest gemarginaliseerden weer aan het kortste eind trekken. Merken, onder andere ook Nederlandse, cancelen hun orders en laten zo duizenden arbeiders stikken. Mijn vraag is: hoe gaat de Minister bedrijven nou echt op hun verantwoordelijkheid wijzen en, vooral, hen daaraan houden? Is naleving van de OESO-richtlijnen inmiddels al een harde voorwaarde voor overheidssteun?

Voorzitter. We spreken vandaag over de gevolgen van de covidcrisis wereldwijd en de humanitaire ramp die vele miljoenen mensen in Azië, Zuid-Amerika en Afrika boven het hoofd hangt of al keihard raakt. Maar ook hier in Europa is sprake van een ongekend humanitair drama. De berichten die ons bereiken uit de kampen in Griekenland zijn ronduit hartverscheurend. En nu is daar ook covid geconstateerd. De hardvochtigheid van dit kabinet als het erom gaat 500 weeskinderen op te vangen, is inmiddels pijnlijk bekend. Kan deze Minister desondanks aangeven wat het kabinet gaat doen om ook de gevolgen in de Griekse kampen aan te pakken?

Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter:

Dank, mevrouw Van den Hul. Er is een vraag voor u van de heer Voordewind.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Een groot deel van de zorgen van mevrouw Van den Hul heb ik ook, bijvoorbeeld als het gaat om civil space en het vergroten van lokale betrokkenheid et cetera, maar er moet mij wel iets van het hart over de

eerste kreten die mevrouw Van den Hul liet horen over wat een schande het is dat er zo weinig geld bij komt. Dat moeten we namelijk misschien toch in een bredere context plaatsen van de eigen geschiedenis van de Partij van de Arbeid. We weten dat er in de kabinetsperiode van de Partij van de Arbeid 1 miljard is bezuinigd op ontwikkelingssamenwerking en dat mevrouw Ploumen, de vorige Minister voor Ontwikkelingssamenwerking, 900 miljoen aan kasschuif naar voren heeft gehaald, wat dit kabinet moest repareren voordat wij überhaupt één euro bij konden plussen. Mijn vraag aan mevrouw Van den Hul is: wat gaat de Partij van de Arbeid in de mogelijke tegenbegroting straks doen om misschien creatief en actief mee te denken met deze coalitie om te kijken wat we kunnen doen om tot alternatieven voor die kasschuif te komen?

Mevrouw **Van den Hul** (PvdA):

Laat ik vooropstellen dat elke vergelijking met de vorige periode toch echt mank gaat. Allereerst ging de kasschuif waar de heer Voordewind aan refereert uit van projecties van een stijgend bni. Daarmee was effectief de verwachting dat het OS-budget op peil zou blijven. We weten nu dat het bni gaat dalen en ik hoef de heer Voordewind niet te helpen om zich te herinneren dat het AIV-advies uit twee delen bestond, namelijk 1 miljard investeren in OS en het OS-budget op peil houden, ondanks een dalend bni. Aan beide wordt bij lange na niet voldaan. Dus die vergelijking gaat helaas niet op.

Als de heer Voordewind vraagt wat wij in de tegenbegroting gaan doen, dan nodig ik hem van harte uit om die tegenbegroting te bekijken. En als de heer Voordewind het met ons eens is dat dit allemaal heel erg belangrijk is, dan leg ik hem toch ook maar de vraag voor waarom hij niet eerder het amendement van SP, GroenLinks en PvdA heeft gesteund dat precies vroeg om uitvoering van het AIV-advies.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie):

Ik denk dat de vergelijking heel goed opgaat. De Partij van de Arbeid, in de vorige regering, stond er zelfs beter voor. Inderdaad was er toen een mogelijke stijging. Trouwens, die hele stijging die men toen de eerste vijf jaar voorzag, werd ook opgesoupeerd door de Partij van de Arbeid, inclusief nog eens een keer een kasschuif van de budgetten van de toekomst. Maar laten we niet te veel terugkijken. Ik zou mevrouw Van den Hul ook willen aanmoedigen om dit kabinet wel te prijzen dat er 500 miljoen gecompenseerd wordt. Het had ook zo kunnen zijn dat door de koppeling van het bni er gewoon 500 miljoen afgegaan zou zijn. Nou, die is gecompenseerd. Ik hoop dus dat mevrouw Van den Hul dat wel erkent. Maar ik heb nog steeds geen antwoord gehad. Ik neem aan dat de Partij van de Arbeid nu druk bezig is – we praten over het budget voor dit jaar en volgend jaar – met de tegenbegroting. Ik ben echt benieuwd of mevrouw Van den Hul al iets kan zeggen over wat zij gaat bijplussen voor de begroting voor volgend jaar. We weten namelijk dat de tegenbegroting van vorig jaar niks opleverde voor ontwikkelingssamenwerking.

Mevrouw **Van den Hul** (PvdA):

Even voor alle duidelijkheid, de linkse tegenbegroting waar, naar ik aanneem, de heer Voordewind naar verwijst, was een tegenbegroting op onderdelen. Dat voorstel pretendeerde ook niet een algemene tegenbegroting te zijn. Het was een aantal voorstellen voor een samenleving die mensen boven multinationals plaatst. Daar hebben we een aantal heel concrete voorstellen voor gedaan, door bijvoorbeeld af te zien van de bankenbelasting en extra te investeren in onderwijs. Dat zijn allemaal thema's waar dit kabinet helaas keihard op bezuinigt. Wat wij toen, in die begroting, niet hebben gedaan, zijn inderdaad voorstellen over OS, maar die hebben wij wel degelijk bij de begrotingsbehandeling gedaan. Dat waren stuk voor stuk voorstellen om extra te investeren, bijvoorbeeld om

terug te gaan naar 0,7 en om extra te investeren in vrouwen en meisjes. Het waren stuk voor stuk gedekte amendementen, maar die zijn stuk voor stuk weggestemd door de coalitie. Dus deze jij-bak werp ik heel graag verre van mij. Als het gaat om de vraag welke voorstellen wij gaan doen, zeg ik nogmaals: ik nodig de heer Voordewind graag uit om ons in de gaten te houden en onze verkiezingsprogramma's goed te lezen. Daar staan de komende keer weer zat goede voorstellen in, maar zoals het een democratische partij betaamt, gaan die eerst nog langs het congres.

De voorzitter:

Meneer Bouali, uw vraag.

De heer Bouali (D66):

Ik wilde aan collega Van den Hul van de Partij van de Arbeid graag het volgende vragen. We gaan hier niet jij-bakken, maar u gebruikte wel het woord «beschamend» en daar haak ik even op in. We hebben aan het begin van de kabinetsperiode van deze regering echt wel flink opgeplust. Er is ruim 1 miljard bij gekomen uit de algemene middelen en er is 1 miljard bij gekomen – collega Voordewind had het daar zojuist over – om de gaten van het vorige kabinet te vullen. Dit keer hebben we een flinke crisis voor onze kiezen gekregen en dan komt er 0,5 miljard uit de algemene middelen beschikbaar. Dan zou ik als collega van de Partij van de Arbeid niet de term «beschamend» gebruiken, omdat we er hier met z'n allen voor proberen te zorgen dat de mensen die het wereldwijd het minst hebben, toch geholpen worden. Dat zou de boodschap moeten zijn. Ik vraag dan aan mijn collega van de Partij voor de Arbeid waarom zij niet zegt dat het een positief signaal is dat er geld vrij wordt gemaakt. Het gaat niet om een klein beetje geld, maar om 0,5 miljard. Dat is echt heel veel geld. We hoeven niet terug te blikken op wat het vorige kabinet heeft gedaan, waar uw partij deelgenoot van was, maar we houden u er in de toekomst aan dat u zich zult blijven inzetten voor de bijdrage aan ontwikkelingssamenwerking, zoals mijn partij en de ChristenUnie dat hebben gedaan, en om de begroting voor ontwikkelingssamenwerking te stutten.

Mevrouw Van den Hul (PvdA):

Ik blijf toch bij mijn woordkeuze, want ik vind niet alleen de uitkomst behoorlijk beschamend, maar ook het hele proces. De partij van de heer Bouali heeft samen met het CDA nota bene een spoedadvies aangevraagd. Vervolgens moeten wij maanden wachten op een reactie op dat spoedadvies, wordt daar her en der openlijk over gekissebist in de media en horen wij van verschillende kanten dat er binnen de coalitie geen overeenstemming kan komen. En wat krijgen wij dan vervolgens tijdens het zomerreces? Dan krijgen wij op een stille namiddag het bericht dat er inderdaad weliswaar 500 miljoen uit de algemene middelen naar de OS-begroting gaat, maar dat van die 500 miljoen ook nog eens 300 miljoen gaat naar de lopende OS-begroting om de bni-daling te compenseren.

Het AIV-advies was heel duidelijk: 1 miljard extra is nodig. Volgens sommige ngo's die ik sprak, was zelfs dat een conservatieve schatting. Ik noemde net de bedragen uit andere landen. En dan is er ook de ruimhartige steun die dit kabinet heeft betoond aan bepaalde bedrijfstakken, waar ik overigens verder niks negatiefs over wil zeggen, omdat dit ontzettend belangrijk was voor baanbehoud en om onze economie draaiende te houden. Als ik dat tegen elkaar afzet, vind ik 500 miljoen, waarvan 300 miljoen ook nog eens naar de lopende OS-begroting gaat, inderdaad te weinig. Het AIV-advies zegt duidelijk dat we én het bni moeten compenseren én de OS-begroting op peil moeten houden én 1 miljard. Ik weet zeker dat zowel de partij van de heer Voordewind als de partij voor Bouali het er diep in het hart hartstikke mee eens is dat er

1 miljard had moeten komen en het net als ik hartstikke jammer vindt dat dat niet is gebeurd. In plaats van hier te gaan zitten jij-bakken, zou ik dus liever weten hoe we samen gaan optrekken om ervoor te zorgen dat we die OS-begroting wel op peil houden en dat we de meest kwetsbare mensen ter wereld die in deze covidcrisis aan het kortste eind trekken, gaan helpen en bijstaan. We moeten hun stem centraal zetten.

De heer **Bouali** (D66):

U zegt dat we niet moeten gaan jij-bakken en dat deed ik ook niet. Ik zeg alleen dat u uw bewoordingen misschien moet aanpassen. Want het label «beschamend» zou ik op iets anders plakken. Ik probeer het nog een keer. We hebben gewoon heel duidelijke bezuinigingen gezien op het ontwikkelingssamenwerkingsbudget. Dat waren flinke bezuinigingen. Ik heb bij de regeerakkoordonderhandelingen samen met mijn collega Joël Voordevind echt alle zeilen bij moeten zetten om dat te repareren. Dat is een flinke operatie geweest. Nu worden we geconfronteerd met covid. Er ligt een advies van de AIV. Dit kabinet komt met 500 miljoen. Dat is echt een enorm bedrag. Tegen mijn collega van de Partij van de Arbeid zeg ik: ik zou dan nog eens even goed in de spiegel kijken en even goed terugbladeren wat uw trackrecord is op ontwikkelingssamenwerking en dan zou ik termen als «beschamend» niet gebruiken. U corrigeerde zichzelf een heel klein beetje: «niet voldoende, niet genoeg». Daar wil ik dan nog wel in meegaan. Maar u gebruikte wel heel zware woorden in de opening van uw bijdrage.

De **voorzitter**:

Mevrouw Van den Hul, tot slot.

Mevrouw **Van den Hul** (PvdA):

Ja, afrondend, voorzitter. Ik gebruik die woorden, omdat we weten dat het bni ontzettend hard terug gaat lopen, omdat we weten dat juist de OS-begroting daaronder gaat lijden, omdat we weten dat dit in het geheel der dingen bij lange na niet genoeg is. Daar waarschuwt het AIV-advies, nota bene door de partij van de heer Bouali mede aangevraagd, heel duidelijk voor. Ik gebruik de woorden die ik gebruik, omdat ik vind dat deze tijd vraagt om solidariteit. Deze tijd vraagt om op te staan voor de mensen die het nu het hardst nodig hebben en die het meest te lijden hebben onder deze crisis. Dat zijn uiteindelijk niet de grote bedrijven, maar de mensen in de productielanden. Dat zijn ook nog eens de mensen in landen die het al lastig hebben en in de meest gemarginaliseerde gemeenschappen wonen. Daar pleit ik hier voor, daarvoor breek ik een lans. Wat er nu ligt is daarvoor gewoon niet genoeg.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dan gaan we luisteren naar de heer Alkaya van de SP.

De heer **Alkaya** (SP):

Voorzitter. 10 juli was er dan eindelijk witte rook. Dat was drie maanden na de aangenomen motie hier in de Tweede Kamer om te vragen om een spoedadvies aan de Adviesraad Internationale Vraagstukken over de rol van Nederland in de internationale bestrijding van de coronacrisis. Na herhaalde verzoeken van meerder partijen kwam het kabinet op 10 juli dan eindelijk tot een besluit over hulp aan ontwikkelingslanden in de bestrijding van het coronavirus, maar ook over ontwikkelingssamenwerking in algemene zin in de komende tijd. Interne meningsverschillen in het kabinet hebben voor veel vertraging gezorgd, terwijl er in de hele wereld een pandemie woedde en landen om hulp vroegen. Heel toevallig – daar ga ik echt van uit – kwam het besluit een week na het sluiten van de Tweede Kamer, zodat het parlement er niet direct over kon spreken. Pas nu kunnen we erover spreken, twee maanden later. Een verzoek van

mijzelf, de Partij van de Arbeid en GroenLinks om ondanks het zomerreces hierover al eerder te debatteren, werd tegengehouden door de coalitie en de SGP.

Voorzitter. Ik vind dit maandenlange en moeizame proces over zo'n belangrijk en spoedeisend onderwerp simpelweg lelijk. Het is een lelijk proces en ik vraag mij af hoe de Minister zelf terugkijkt op dit proces. Hoe is het nou gegaan? Deelt zij de mening dat er vanwege ruzie in het kabinet onnodig vertraging is opgelopen op een onderwerp waarvoor er in het parlement een meerderheid is?

Kijken we naar het resultaat van dit lelijke proces. Allereerst is het goed dat er extra hulp komt voor een aantal belangrijke zaken, zoals toegang tot schoon water, voedsel en medicijnen in landen die daaraan behoefte hebben. Maar zowel de omvang van de hulp als de manier van financiering is helaas teleurstellend voor heel veel organisaties en mensen die daar behoefte aan hebben. Ontwikkelingslanden hebben te maken met een tekort aan zorgcapaciteit, met kapitaalvlucht, met tekorten aan basisvoorzieningen en met een torenhoge schuld. De coronasteun aan ontwikkelingslanden is slechts een fractie van de coronasteun aan een enkel bedrijf, zoals KLM. En dat voelt gewoon niet goed. Heeft de Minister het gevoel dat dit kabinet de juiste prioriteiten aan het stellen is in deze crisis, zeker ook met de discussie over de zorgverleners hier in Nederland in het achterhoofd? Dan zie je toch dat er iets misgaat bij de prioriteiten van het kabinet.

De Adviesraad Internationale Vraagstukken was ook helder over een ander punt, waar het in het interruptiedebatje zojuist ook ging, namelijk het belang om niet te bezuinigen op ontwikkelingshulp buiten corona, dit om te vermijden dat arme landen straks dubbel getroffen worden. Zo mogen hulpprogramma's op allerlei andere terreinen niet sneuvelen, aangezien dan veel positief werk teniet zou worden gedaan. Zo mogen wij ook niet uit het oog verliezen dat andere ziektes nog steeds niet uitgeroeid zijn, zoals tuberculose en hiv. Wij dreigen anders de voortgang die geboekt is te verliezen door het schuiven met budgetten ten gunste van de bestrijding van corona. Kan de Minister toezeggen dat het toepassen van de kasschuif om onder andere de coronamaatregelen te bekostigen, niet gaat leiden tot extra bezuinigingen op ontwikkelingshulp, nu niet en in de nabije toekomst niet? Als zij dat niet kan toezeggen, kan zij dan op z'n minst gewoon eerlijk zijn en toegeven dat dit een verkapte bezuiniging in de toekomst is? Boven op de kasschuif komen ook nog eens reeds voorziene bezuinigingen; de Minister zegt ons daarover later te zullen informeren. Dat is wat de Minister straks dus achterlaat: bezuinigingen op internationale solidariteit en een gat in de begroting. De toegepaste kasschuif haalt immers 464 miljoen uit de toekomst naar voren, waardoor de toekomstige regering met een tekort wordt opgezadeld. Voor een Minister met zo'n staat van dienst in internationale zaken is op deze manier creatief boekhouden met ontwikkelingshulp eigenlijk onverwacht en net als dit hele proces gewoon lelijk.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Alkaya. Dan gaan we nu luisteren naar de heer Voordewind van de ChristenUnie. Of wil meneer Bouali eerst? Dat mag van de heer Voordewind, zie ik. Gaat uw gang, meneer Bouali.

De heer Bouali (D66):

Dank u wel, voorzitter. Dank ook aan collega Voordewind dat ik even voor mag.

Al een halfjaar is de wereld in de ban van COVID-19. Inmiddels is duidelijk dat de gevolgen voor ontwikkelingslanden enorm zijn. Door lockdowns zagen mensen hun inkomen van de ene op de andere dag verdwijnen. Wereldwijde honger zou verdubbelen en door de aanpak van corona

kwam de bestrijding van andere ziekten in het geding. Terecht maakte deze Minister toen op zeer korte termijn 100 miljoen euro vrij voor de bestrijding. Maar met de economische crisis voor de deur stond het budget voor ontwikkelingssamenwerking onder druk. Dat mochten we niet laten gebeuren en dat hebben we ook niet laten gebeuren.

Ik wil dan ook gebruikmaken van deze gelegenheid om alle collega's hier in de zaal te bedanken die zich hard hebben gemaakt voor ontwikkelings-samenwerking. Ik dank hen voor hun steun voor de motie-Van der Staaij, waarmee allereerst een duidelijk signaal werd afgegeven door de Kamer over het belang van ontwikkelingssamenwerking, juist in deze tijd. Voor de steun voor de motie-Alkaya, die de regering uitvoert door met 620 miljoen euro garant te staan voor leningen aan ontwikkelingslanden. Voor de steun aan de motie-Kuik voor een eerlijke verdeling van vaccins. Voor de steun voor de motie van degene die naast mij zit, collega Voordewind, over het stabiliseren van het OS-budget; die motie wordt momenteel uitgevoerd. De uitkomst is uiteindelijk 0,5 miljard euro extra uit de algemene middelen voor ontwikkelingssamenwerking. Nu heb ik alle collega's bedankt; we doen dit ook gezamenlijk.

Ik wil eigenlijk ook even kort terugblikken op de afgelopen tien jaar, waarin de OS-bijdragen zo kwetsbaar zijn gebleken. Rutte I – we herinneren het ons allemaal nog – bezuinigde stevig op ontwikkelingssamenwerking. Nog verder en heftiger werd er bezuinigd door het kabinet-Rutte/Asscher, waarbij voor het eerst de 0,7-norm niet werd gehaald. Maar liefst 400 miljoen werd er gekort op OS. De PvdA-Minister van destijds voegde daar nog eens een flinke kasschuif van honderden miljoenen euro's aan toe. De inzet van D66 en van mij persoonlijk was destijds, aan het begin van de kabinetsperiode, om ruim 1 miljard als nieuw extra geld te investeren, met nog eens 1 miljard extra om de kasschuiven van het kabinet-Rutte/Asscher op te vangen. Is wat we nu allemaal doen voldoende om deze ongekende internationale crisis het hoofd te bieden? Nee. Hadden we graag meer geld vrijgemaakt? Natuurlijk. Maar als D66'er spreek ik in ieder geval wel met trots omdat we onze belofte om extra geld te investeren in ontwikkelingssamenwerking hebben waargemaakt. Dat hebben we in ieder geval gedaan toen we in dit kabinet stapten en dat doen we nu weer, in deze tijden van crisis, met nog eens 500 miljoen extra. Zo laten we zien dat Nederland zijn verantwoordelijkheid neemt om de meest kwetsbare mensen in de wereld te helpen. Ik wil ook de Minister danken voor haar inzet.

De voorzitter:

Er is een vraag voor u van de heer Alkaya.

De heer Alkaya (SP):

Nu de kabinetsperiode haar einde nadert, kunnen we toch ook wat eerlijker zijn. Dat verwacht ik van de fracties, onder andere van D66. Toch hoor ik: we hebben onze belofte waargemaakt. Als ik kijk naar wat D66 altijd beloofde, in verkiezingsprogramma's maar ook retorisch, in woorden, dan kan dit toch niet de belofte geweest zijn? Want de D66-woordvoerder, de heer Bouali, geeft aan: het is nooit genoeg. Ja, het is nooit genoeg, want we leven in een kapitalistische wereld en mensen worden uitgebuit. Dat snap ik. Daar zijn we het allemaal over eens. Het is nooit genoeg. Maar het is ook niet genoeg als je dat afzet tegen wat D66 heeft beloofd. Kunnen we onderhand niet toegeven dat dit in deze coalitie, in deze verhoudingen, met de VVD, gewoon niet lukt? De VVD is een constante geweest in de afgelopen jaren. De Partij van de Arbeid ging ook met de VVD in zee. Rutte I was ook met de VVD. Met de VVD lukt het blijkbaar niet om internationale solidariteit echt gestalte te geven. Waarom geeft D66 dat niet gewoon toe? Het einde van de kabinetsperiode nadert, dus wees daar gewoon eerlijk over.

De heer **Bouali** (D66):

Dat is een prikkelende vraag van de heer Alkaya. Ik heb gewoon een eerlijk verhaal verteld. Wat ik hier zeg, komt echt uit mijn tenen. Dat weet mijn collega Voordewind ook, want we hebben hier samen heel hard aan gewerkt. We hebben echt alles uit de kast gehaald om die enorme gaten te vullen. Het zijn geen kleine bedragen. We hebben het over 2 miljard euro in deze kabinetsperiode. We hebben ook nu met z'n allen hard gewerkt. Ik bedank ook de andere collega's, want wij hebben dat niet alleen gedaan. Uzelf, de SP, heeft ook een motie ingediend, die gelukkig is aangenomen en die is uitgevoerd. Dit moeten we samen doen, met z'n allen, die OS-bijdrage regelen. Gaat het de goede kant op? Ja, in die zin dat we hebben weten af te remmen dat we naar beneden donderen. Dat gebeurde namelijk onder het vorige kabinet. Die kasschuiven en die bezuinigingen waren dusdanig dat het echt de verkeerde kant op ging. Ik geef heel eerlijk toe dat er van mij wel een tandje bij mag. Het werkt in ons politieke bestel als volgt. Je hebt je gewicht in het kabinet. Wij brengen in wat wij willen en dan lukt het ons om nu bijvoorbeeld 500 miljoen extra vrij te maken. Dat hebben we samen met het CDA en de ChristenUnie gedaan. Ik heb net ook al tegen mijn collega van de Partij van de Arbeid gezegd: ik zou niet het woord «beschamend» gebruiken. U was al wat realistischer door «teleurstellend» te zeggen. Dat kan. Ik ben er in ieder geval wel trots op dat we dit voor elkaar hebben gekregen. Onze inzet, de inzet van D66, zal blijven om het budget voor ontwikkelingssamenwerking te stutten. Wat mij betreft gaan we langzaam maar zeker naar die 0,7 terug.

De heer **Alkaya** (SP):

Ik heb twee dingen gezegd: het resultaat is teleurstellend en het proces is gewoon lelijk. D66 heeft nu een positie waarin de partijleider op een post zit die zij heel belangrijk vinden. We zijn kritisch op voorgaande kabinetsperiodes en op kasschuiven, maar ook deze Minister heeft daarmee te maken gehad. Precies hetzelfde wordt nu weer gedaan; precies hetzelfde. Het bedrag is lager, 464 miljoen, maar een volgende regering wordt weer opgezegd met een bezuiniging op ontwikkelingssamenwerking, waardoor die volgende regering mogelijk weer tot de conclusie kan komen dat we moeten bezuinigen. Dat is toch niet goed? Dat kunnen we toch toegeven? Mijn hartenkreet richting D66 zou zijn: gebruik nou de begrotingsbehandelingen en dergelijke die eraan komen om eindelijk echt waar te maken wat jullie hebben beloofd. Want als ik kijk naar wat D66 heeft beloofd en wat hiervan in de afgelopen jaren is gerealiseerd, vind ik het echt teleurstellend. Ik denk dat de heer Bouali dat, diep in zijn hart, ook vindt.

De **voorzitter**:

Meneer Bouali, tot slot.

De heer **Bouali** (D66):

Fijn dat u meekijkt naar mijn hart, maar dat is niet teleurgesteld. Ik blijf er echt bij dat we die inspanning hebben gedaan. We hebben ervoor gezorgd dat de vrije val op ontwikkelingssamenwerking gestopt is. Dat is gewoon een feit. Daar hoeven we niet lang over te debatteren. Mag het een onsje meer zijn? Ja. Daar zullen we ons ook voor blijven inzetten. Maar ik ben heel tevreden met waar we nu staan, met het huidige pakket.

De **voorzitter**:

Dank u wel, meneer Bouali, voor de beantwoording van de vragen. Dan gaan we nu luisteren naar ...

De heer **Bouali** (D66):

Volgens mij heb ik nog een minuut. Klopt dat, voorzitter?

De voorzitter:

Ja, dat wilde ik ook gaan zeggen. U heeft zelfs nog twee minuten, dus gaat uw gang.

De heer Bouali (D66):

De volgende stap is zorgen dat de middelen die vrij zijn gemaakt, zo efficiënt mogelijk worden besteed om ter plekke de eerste hulp te kunnen bieden maar tegelijkertijd bestaande problemen en ongelijkheden aan te pakken. «Building back better» is het terechte motto van de Verenigde Naties; dat onderschrijft de Minister in haar brief ook. Toch mis ik de concrete uitwerking van dit principe. Ik hoor dan ook graag van de Minister hoe de huidige 150 miljoen op een duurzame manier wordt besteed, waarbij bestaande ongelijkheden worden aangepakt.

Ik heb daarbij een tweetal vragen. In hoeverre worden de middelen voor humanitaire hulp bijvoorbeeld via lokale maatschappelijke organisaties besteed? Ik vraag hier ook speciaal aandacht voor de groep vrouwen in ontwikkelingslanden. Hoe zorgen we ervoor dat zij voldoende toegang hebben tot sociaal-economische steun? Richt de noodfinanciering voor het mkb in ontwikkelingslanden zich bijvoorbeeld ook op vrouwelijke ondernemers?

Voorzitter. Ik wil afsluiten met een ander onderwerp. Ik denk dat we allemaal de enorme explosie in Libanon nog op ons netvlies hebben staan. Ik wil stilstaan bij die verschrikkelijke gebeurtenis in Beiroet. Libanon verkeerde al voor de coronacrisis in een zware economische crisis. Corona kwam daarbovenop en tot overmaat van ramp werd de haven van Beiroet in puin gelegd door de verschrikkelijke explosie. In de nasleep daarvan krijgen we nu berichten dat het aantal coronabesmettingen hard oploopt. Kan de Minister ons een update geven van de situatie in Libanon? Zij ondernam direct actie door Libanon met middelen te steunen en ook het herstel van de haven te ondersteunen. Kan de Minister aangeven hoe de inzet van de Nederlandse hulp verloopt? Kan zij daarbij eventueel specifiek aangeven hoe het project bij de haven verloopt? Is er daarnaast ook aandacht voor de Syrische vluchtelingen in het land? Inmiddels heeft Libanon meer dan 1,5 miljoen Syrische vluchtelingen opgevangen en voor hen is toegang tot gezondheidszorg vaak ook nog heel erg moeilijk.

Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter:

Dank. Dan gaan we luisteren naar de heer Voordewind van de ChristenUnie.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Dank u wel, voorzitter. Goed dat we op de derde dag na het reces alweer hierover spreken. Het is belangrijk dat we de gevolgen van corona in Nederland zo veel mogelijk opvangen, maar we moeten daarbij de gevolgen voor de allerarmsten in de wereld zeker niet onderschatten – dat heeft het kabinet gelukkig niet gedaan – en voldoende aandacht geven. Daarom is de ChristenUnie ook blij dat er antwoord gekomen is van het kabinet op de vele vragen en moties die door bijna alle collega's hier in de Kamer net voor het reces zijn ingediend en aangenomen.

Als je kijkt naar de cijfers van de besmettingen, weten we dat het in Afrika om miljoenen besmettingen gaat. We weten het niet precies, want het testen dat we hier in het Westen gewend zijn, wordt daar bijna niet gedaan. Dit is nog maar het topje van de ijsberg. Van sommige landen zijn er helemaal geen cijfers. We weten dat vooral Zuid-Afrika flink getroffen is en ook landen zoals Nigeria, Ghana, Egypte en Algerije.

Voorzitter. Als we kijken naar de vluchtelingen, zien we dat er in 2020 volgens de VN een recordaantal van 168 miljoen mensen humanitaire hulp nodig heeft om dit te overleven. Dat is een onderdeel van de trend

van de stijgende humanitaire nood in de wereld. Als deze lijn doorzet, stijgt het aantal door tot 200 miljoen mensen die in 2022 humanitaire hulp nodig hebben. De AIV vraagt terecht aandacht voor de gevolgen van covid bij de allerarmsten in de wereld. Naast de besmettingen en de belabberde zorg, zien we dat heel veel mensen hun banen kwijtraken, omdat de producten niet meer worden gevraagd door het Westen. Daardoor hebben mensen echt van de ene op de andere dag geen geld meer om hun eigen gezin te onderhouden. We hebben gezien dat dagloners in India naar huis worden gestuurd. Zij moeten vervolgens op het platteland maar kijken hoe ze aan eten komen. Dat zijn dramatische situaties die we hier in het Westen absoluut niet kennen en ook eigenlijk niet meer zien op televisie. Voorzitter. Daarom is het goed dat dit kabinet en ook de Kamer de oproep van de AIV serieus heeft genomen. Er waren twee oproepen van de AIV. Ik herhaal ze nog een keer. Een. Bezuinig niet op ontwikkelingssamenwerking, ook al gaat het bni achteruit. Twee. Zorg dat je geld reserveert voor de internationale bestrijding van covid. We zien dat dit kabinet ondanks de vele miljarden die er nodig zijn voor Nederland, toch in staat is geweest om daar bovenop nog eens 500 miljoen vrij te maken voor de allerarmsten. Dat vind ik een knappe prestatie. We weten dat we daarmee in ieder geval voor dit jaar aan één deel van het AIV-advies, namelijk niet bezuinigen op ontwikkelingssamenwerking voor de allerarmsten in de wereld, kunnen voldoen: 500 miljoen compensatie voor de daling van het bni.

Dat is bijzonder, voorzitter. Want men had ook kunnen zeggen: bad luck, want het bni daalt, terwijl het normaal stijgt en jullie dan voordeel hebben, dus neem je verlies, want er zit niet meer geld in dan een daling van 500 miljoen. Nee, dit kabinet en ook deze Kamer – we hebben het met z'n allen gedaan – hebben erop aangedrongen dat er een compensatie voor die daling kwam. Dat is gebeurd en dat vind ik een goede prestatie. Dat wil ik nogmaals benadrukken.

Voorzitter. Zijn we er dan? Nee, want we weten ook dat we nog naar cijfers voor volgend jaar en de jaren daarna moeten gaan kijken. We moeten afwachten wat de groeicijfers voor volgende jaren worden. We weten niet tegen welk gat we straks aankijken. Het kan meevallen, maar het kan ook tegenvallen. Daarom is te veel optimisme niet op zijn plaats. We moeten behoedzaam blijven. We moeten de druk op de ketel houden; vandaar mijn vragen aan de Minister. Kan de Minister al iets zeggen over de verwachtingen, over de Meerjarige Economische Verkenningen? We weten dat de begroting natuurlijk pas in september komt, maar wat kan de Minister daar nu alvast over zeggen?

Als er dan toch een daling optreedt van het bni, kan de Minister er dan alles aan doen om het budget op peil te houden en kasschuiven zo veel mogelijk te voorkomen? Die zijn niet mooi, want dan moeten we geld lenen van de toekomst. Minister Hoekstra heeft immers beloofd dat er geen bezuinigingen zouden plaatsvinden ten gevolge van de coronacrisis. Ik wil Minister Hoekstra aan zijn woord houden. Onlangs hebben we in het debat gehoord dat er volgens de Minister van Financiën nog onderbestedingen zijn van het totaalpakket van 42 miljard euro. Kan deze Minister daar ook aanspraak op maken? Kan de Minister mogelijk een brief sturen voor de Algemene Politieke Beschouwingen als er onderbestedingen zijn? Als die onderbestedingen er zijn, kan zij dan aangeven waar die zijn, zodat wij straks bij de begroting actief kunnen meekijken of wij nog geld kunnen bijplussen voor ontwikkelingssamenwerking? Wil de Minister dat toezeggen?

Ten slotte. Het AIV-advies zegt ook het belang van lokaal ownership te benadrukken. Ik vraag de Minister om nog eens dat belang te vertalen in gelden. We zien dat de multi's goed bedeed worden. Dat is terecht, maar ik vraag ook aandacht voor het maatschappelijk middenveld. Misschien kunnen we met de toekomstige middelen toch nog iets verschuiven naar de lokale actoren in het maatschappelijk middenveld.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank, meneer de Voordewind. Er is nog een vraag van de heer Alkaya.

De heer Alkaya (SP):

Om het scherp te krijgen de volgende vraag. We hebben te maken met twee zaken. Enerzijds de vrees dat de economie gaat krimpen en daaraan gekoppeld de uitgaven voor ontwikkelingshulp. Anderzijds de kasschuif, die in de toekomst gedekt moet worden. Begrijp ik het goed dat dit in beide gevallen volgens de fractie van de ChristenUnie niet zou moeten leiden tot een bezuiniging? Dus dat ook die kasschuif eigenlijk op een andere manier structureel gedekt zou moeten worden?

De heer Voordewind (ChristenUnie):

We weten nog niet precies hoe die daling zich verder zal ontwikkelen. Het kan ook zijn dat het positiever uitpakt, dat de economie aantrekt en dat we weer in een plus terechtkomen. Dan hoeven we helemaal geen gaten te vullen. Daarvoor wachten we de MEV af, de Macro Economische Verkenning. Dan weten we wat de schade is en dan moeten we met elkaar gaan praten over de vraag hoe dat gedekt gaat worden. De Minister heeft al gezegd: in het uiterste geval moeten we geld naar voren halen en moeten we misschien projecten gaan vertragen. Dat is een methode, maar ik zeg wel dat dat een noodoplossing is, ook omdat we het in de vorige kabinetsperiode hebben gezien en we het zelf ook niet mooi vinden, want dat moet je dan gaan repareren in een volgend kabinet. Ik heb in mijn bijdrage gezegd: kijk nou eens of er onderbestedingen zijn bij het totale noodpakket dat Nederland heeft gereserveerd, die 42 miljard, en kijk nou eens of er nog geld is om eventueel het gat dat volgend jaar en de jaren daarna volgt alternatief te kunnen dekken. Dat is mijn pleidooi voor de Minister.

De heer Alkaya (SP):

Dat is een oproep aan de Minister om met de Minister van Financiën in gesprek te gaan. Dat kunnen we natuurlijk ondersteunen, maar dan krijg je weer te maken met allerlei andere zaken die ook nog gedaan moeten worden in de samenleving. Dus dat wordt wel een interessant gesprek. Ik kijk echt uit naar wat het kabinet ervan vindt. Waar ik vooral mee zit is het budget voor ontwikkelingssamenwerking zelf. We hebben net harde woorden gehoord aan het adres van mevrouw Van den Hul van de Partij van de Arbeid, omdat Minister Ploumen in een vorige periode dezelfde methode zou hebben toegepast als die welke nu wordt toegepast. Is het dan niet een kwestie van «de pot verwijt de ketel dat die zwart ziet»? Dit kabinet doet precies hetzelfde, namelijk VVD-beleid uitvoeren: bezuinigen op internationale solidariteit, juist op het moment dat die het hardst nodig is.

De voorzitter:

Tot slot, meneer Voordewind.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Nee, we doen niet hetzelfde. Dit kabinet heeft 1 miljard bijgeplust. Collega Bouali heeft de cijfers nog eens aan de orde gesteld. Het vorige kabinet heeft 1 miljard bezuinigd, terwijl wij toen niet met een daling van het bni te maken hadden. Dit kabinet heeft met een covidcrisis en met een daling van het bni te maken. Dat betekent dat je een extra uitdaging hebt. Ondanks die dalingen heeft het kabinet gezegd: dat gaan we helemaal compenseren met 500 miljoen. Daarmee lijkt het dit jaar gedekt. Dat is een prestatie van jewelste: om een gat van een aantal honderden miljoenen te dekken. Dat hebben we uit de algemene middelen kunnen overhevelen.

We moeten nog maar zien wat de volgende jaren brengen als het gaat om de bni-daling, of misschien wel weer een bni-stijging. Dus de volgende jaren zijn nog niet helemaal te overzien. Ik heb het tegen mevrouw Van den Hul gezegd, maar ik zeg het ook tegen mezelf: die kasschuiven blijven niet mooi. Daarom vraag ik de Minister om er alles aan te doen om te kijken of wij dat zouden kunnen voorkomen. Maar nee, het zijn niet dezelfde situaties. Wij hebben geld bijgeplust en wij hebben zelfs nu, met de daling van het bni, daarbovenop nog een keer 500 miljoen binnengeharkt. Dat vind ik een compliment waard, ook aan u. Want u heeft ook uw best gedaan.

De voorzitter:

Dan gaan we nu toch wel luisteren naar meneer Van den Nieuwenhuijzen van de fractie van GroenLinks.

De heer Van den Nieuwenhuijzen (GroenLinks):

Dank u wel, voorzitter. Het AIV-advies, dat we vandaag eindelijk bespreken, is helder: ringfencen van het budget en 1 miljard voor acute noodhulp erbij. Dat was overigens de eerste tranche, want toen ze het kwamen toelichten, gaven ze aan dat er waarschijnlijk meer acute noodhulp nodig gaat zijn. Dus in dat licht moet u mijn bijdrage ook zien. De gevreesde coronapieak in Afrika blijft tot nu toe gelukkig enigszins gedempt, met uitzonderingen, zoals Zuid-Afrika. Verder noem ik slechte beschikbaarheid van cijfers. Er is wel een zorgelijke ervaring van ebola. De economische gevolgen van de lockdowns, hier en daar, zijn rampzalig. De WTO verwacht een historische krimp in de wereldhandel van 13% tot 27%. De OESO voorspelt dat de helft van het mkb wereldwijd met faillissement wordt bedreigd. Informele arbeid, waar veel mensen in minder ontwikkelde landen hun dagelijks brood mee verdienen, krijgt een ongekende klap. Zo'n 1,6 miljard mensen met informeel werk zijn mogelijk op korte termijn hun werk en daarmee hun levensonderhoud kwijt. Het meest acute gevaar dat nu dreigt voor ontwikkelingslanden is honger. Het Wereldvoedselprogramma verwacht dat het aantal mensen met acute honger in 2020 zal verdubbelen van 135 miljoen naar 265 miljoen mensen. Het is dan ook niet meer dan logisch dat de AIV adviseert om zowel een extra miljard vrij te maken voor acute hulp als om niet te bezuinigen op de meerjarige OS-begroting, een begroting die nu al historisch laag is. En daar was het kabinet het ook mee eens: «This is not the time for division or politics but for unity and cooperation.» Dat zei de Minister-President al in april in de Financial Times. Maar toch duurde het maar en duurde het maar voordat er een reactie kwam op het spoedadvies. Wat gebeurde er binnen deze coalitie? Waar kwam deze laconieke houding vandaan? Waar was de urgentie gebleven, de medemenselijkheid en het internationale appel? Onder de druk van rechtse politiek moet een compromis worden bereikt en het resultaat stemt droevig. De bezuiniging op het meerjarige OS-budget wordt tijdelijk opgelost met een boekhoudtruc. In Den Haag noemen we dat een «kasschuif». Dat wordt afgehaald van de begroting van het volgende kabinet. Van het benodigde miljard komt maar de helft op tafel. Het volgende kabinet mag kiezen: de onbetaalde rekening van dit kabinet alsnog voldoen of een zware bezuiniging accepteren. De AIV schrijft geheel terecht dat het uitblijven van internationale solidariteit ook heel concrete Nederlandse belangen zal raken, zoals het handelsklimaat en de stabiliteit in migratielanden. Dat zijn zaken die rechts toch doorgaans belangrijk zegt te vinden. GroenLinks doet vandaag dan ook een hartenkreet aan de welwillende partijen in deze coalitie en aan Minister Kaag. Laten we zoeken naar alternatieven voor deze vestzakbroekzakinvestering. In een economie van normen en waarden moeten de mensen centraal staan en niet de cijfers. Laten we samen kiezen voor de toekomst van de mensen, alle mensen, dus ook die in de arme landen.

Voorzitter. Ik zie bij Minister Kaag de oprechte wil om het goede en het slimme te doen, ondanks de druk van rechts. GroenLinks wil haar graag helpen. Is de Minister samen met ons bereid om te kijken naar alternatieven voor de voorgestelde kasschuif? Is het voor haar bespreekbaar dat we geen hypotheek leggen op de komende jaren?

Voorzitter. Dan nog iets over waar het geld naartoe gaat. Een minder in het oog springend gevolg van de coronacrisis, maar wel een die zeer ernstig is, is de klap die het de onafhankelijke journalistiek in ontwikkelingslanden heeft gegeven. Volgens een schatting van Free Press Unlimited heeft corona tot een daling van tussen de 40% en 60% van de inkomsten van pershuizen geleid. In Uganda zijn inmiddels vier regionale kranten in lokale talen gesloten, waardoor met name laagopgeleide vrouwen en de plattelandsbevolking geen informatie meer krijgen over COVID-19. In Nepal is 80% tot 90% van de lokaal geprinte media gesloten. In Bangladesh is inmiddels 75% van de lokale kranten gestopt met publiceren. Het zijn slechts voorbeelden, maar ze zijn tekenend. Mensen zijn afhankelijk van de vrije pers om goede informatie en context te krijgen over de gevaren van corona. Deze vrije pers is nu en na corona noodzakelijk voor het goed informeren en controleren van deze landen in opbouw. Als ze die informatie niet krijgen, dan zal dat tot meer besmettingen leiden. Deze groep mensen is nu vaak afhankelijk van de staatsradio en de staats televisie voor informatie die niet altijd correct is. Papieren onafhankelijke kranten zijn voor deze mensen de enige weg naar goede en betrouwbare informatie over corona. Is de Minister bereid om te kijken of ze nu extra geld kan vrijmaken om de onafhankelijke pers in ontwikkelingslanden te steunen en te laten overleven? Laat corona alsjeblieft niet de doodklap zijn voor de vrije pers.

De voorzitter:

Wilt u afronden?

De heer Van den Nieuwenhuijzen (GroenLinks):

Ik ga afronden, voorzitter. Ik heb nog drie vragen aan de Minister, als u mij dat toestaat. Wij waren een beetje verbaasd door de 4 miljoen die u wilt besteden aan de NAVO en het revolverende fonds daar. Wij vinden het een beetje vreemd dat dat op uw begroting voor beschermingsmiddelen terecht is gekomen. Ten slotte wil ik u vragen om te reageren op de aangehouden motie die ik samen met mevrouw Van den Hul heb ingediend in het debat voor de zomer over cashtransfers. U heeft mij toen verzocht om die aan te houden, omdat u eerst wilde komen met een reactie. Tot slot wil ik u vragen of u inmiddels bent gestart met het uitvoeren van mijn aangenomen motie over een breed WRR-onderzoek naar beleidscoherentie en de relatie tot de duurzameontwikkelingsdoelen. Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Van den Nieuwenhuijzen. Er is een vraag voor u van de heer Voordewind.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Ik heb ook nog even een vraag aan de heer Van den Nieuwenhuijzen. Ik begrijp zijn pleidooi best. Als ik daar zou hebben gezeten, zou ik ook vragen stellen. Maar hij gebruikt wel grote woorden, zoals «droevig» en «waar is de medemenselijkheid gebleven?». Dan stel ik hem de volgende vraag. Het is een beetje een «gratis bier»-verhaal aan het worden. Hij zegt: die kasschuiven zijn niet mooi. Waar zou hij het geld vandaan halen voor die extra 500 miljoen, of misschien wel een miljard, die benodigd is? Want we kunnen hier natuurlijk niet allemaal alleen maar vrijblijvend dingen roepen. Ik hoor ook graag van hem wat zijn partij straks in de maak heeft

bij de Algemene Politieke Beschouwingen om er geld bij te plussen. Hoeveel zou dat zijn?

De heer **Van den Nieuwenhuijzen** (GroenLinks):

Als we kijken naar het AIV-rapport en naar wat er eigenlijk nodig is, hebben we het over 1,65 miljard. Dat is het totaal waar zij een appel op doen. Als je twee jaar wilt ringfencen en een miljard erbij wilt doen voor acute hulp, is dat gewoon het bedrag waar je het over hebt voor de komende twee begrotingsjaren. Deze coalitie kiest voor 500 miljoen. Dat betekent dat we nog 1,15 miljard tekort hebben. Dat lossen we voor een deel op met een kasschuif. U geeft zelf ook al aan dat dat niet de fraaiste oplossing is. Ik ben daar ook niet zo'n voorstander van, dus laten we samen zoeken naar een nette oplossing daarvoor. Dat andere half miljard zou ik gewoon uit de algemene middelen willen halen. Waarom? Het brede economische besef, ook in Nederland, is dat onze staatskas dat nog prima aankan. Het gaat om noodhulp, om eenmalig geld. Dat kunnen we aan en dat is hard nodig. Dat geeft ook de AIV aan. Wij durven de keuze te maken om dat geld te investeren in Afrika en in zich ontwikkelende landen. Waarom? Omdat het noodzakelijk is dat we dit virus wereldwijd, in de breedte, onder controle krijgen en dat we daarna de wereld ook weer opbouwen. We moeten ervoor zorgen dat die landen weer weerbaar worden en met ons kunnen handeldrijven – dat is ook in ons belang – dat ze gezond worden en dat ze een bestaan kunnen opbouwen. Dat is het ons waard om daar vanuit de algemene middelen iets voor te doen. En dat adviseert de AIV ook.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie):

Dat is een makkelijk verhaal. Die 1,65 miljard moeten we nog maar zien, want we weten nog niet wat de meerjarige economische verkenningen zijn. Die cijfers moeten we nog afwachten. Het kan ook minder zijn, dus dat het gat lager is dan die 1,65 miljard waar u op uitkomt. Dat is over twee jaar bezien. Dit jaar hebben we de boel gedekt. U heeft het over de algemene middelen. Dat is een beetje: iedereen gratis geld. Er zijn geen algemene middelen. We moeten dat toch ergens vandaan halen, dus u moet hem of kuit geven. Zegt u: dit geld gaan we lenen op de kapitaalmarkt, we laten de staatsschuld oplopen of we gaan bezuinigen op onderwijs, de gezondheidszorg of noem maar op? De algemene middelen zijn natuurlijk een vergaarpot. Die moet ergens van gevuld worden. We kunnen het niet zomaar uit de lucht graaien. Er is geen geldboom hier in Den Haag. Waar haalt u het vandaan?

De heer **Van den Nieuwenhuijzen** (GroenLinks):

Ik denk dat wij andere keuzes maken dan u in de context van deze coalitie blijkbaar moet maken, in deze rechtse gure wind. Ik denk dat als u op deze plek zou zitten, zoals u zelf zei, u zelf ook andere keuzes zou maken. Wij zouden misschien wat minder investeren in grote bedrijven of we zouden misschien wat ruimhartiger zijn met eenmalig geld in een crisis die onvoorstelbaar is en die Nederland, met de weerbaarheid die het heeft, prima kan handelen. In dit huis plussen we met het grootste gemak geld bij voor de grote multinationals. Dat halen we uit de algemene middelen. Ja, dat zijn leningen op de kapitaalmarkt, waarvan Onze Minister zelfs af en toe zegt dat hij daar geld aan kan verdienen. Diezelfde pot, diezelfde keuze, zouden wij maken voor internationale solidariteit en volgens mij zouden u en de heer Bouali die ook maken. Als er een spoedadvies zou komen en u mocht zelfstandig besluiten wat u daarmee zou doen, dan geloof ik oprecht niet dat u beiden de keuze zou maken om maar de helft te doen en om het ringfencen te betalen met een hypotheek op de toekomst. Ik geloof oprecht in uw goedheid en uw medemenselijkheid voor de wereld en ik geloof dat u hard uw best heeft gedaan om in de

rechtse gure wind binnen dit kabinet te knokken voor wat u heeft gekregen. Daar loof ik u voor, maar ik vind het niet genoeg.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Van den Nieuwenhuijzen. We gaan door naar de volgende inbreng, van de heer Stoffer van de SGP. Wat zegt u? O, de heer Bouali heeft nog een vraag. Dat kan. Meneer Bouali, gaat uw gang.

De heer Bouali (D66):

Nog een korte vraag aan de collega van GroenLinks. Ik denk dat de inzet van ons beiden niet zoveel verschilt. U spreekt mooie woorden over wat u allemaal wilt doen. We kunnen elkaar daarin ook vaak vinden. U hebt het over keuzes maken, maar dan moet je ook echt keuzes maken. Ik heb uw voorgangster Isabella Diks er ook al vaak op aangesproken. We krijgen altijd die tegenbegrotingen van u en u heeft het altijd over keuzes maken. Ik heb nog nooit een tegenbegroting van GroenLinks gezien waarin voor OS geld wordt bijgeplust. Ik vind het heel mooi dat u hier, in deze Kamer, in deze commissie, zegt: we gaan keuzes maken. Maar dan houd ik u eraan dat ik daarin bij de volgende politieke beschouwingen en op de momenten waarop beslissingen genomen moeten worden en keuzes moeten worden gemaakt, prominent OS zie staan. Zo niet, dan komen we daar bij een volgende commissievergadering, bij een volgend AO, weer op terug, want ik zie ze niet in uw tegenbegrotingen en ik ga ze, denk ik, over twee weken ook niet ergens bij Jesse Klaver in cijfertjes terugzien. Als u samen met ons wilt strijden voor een betere OS en voor een betere begroting, dan vraag ik u en daag ik u uit om daarin úw keuzes te laten zien.

De heer Van den Nieuwenhuijzen (GroenLinks):

Nou, kijk en huiver, zou ik zeggen.

De voorzitter:

Goed. Ik heb de indruk dat we nu door kunnen naar de volgende inbreng, en dat is de inbreng van de heer Stoffer van de SGP. Meneer Stoffer, het woord is aan u.

De heer Stoffer (SGP):

Voorzitter. «Steek ons in onze woede aan om het onrecht te weerstaan. Geef ons moed om op te treden en laat ons vechten voor de vrede.» Zo luidt een gedeelte in een gebed, in een lied, van schrijvers voor gerechtigheid. Wij moeten constateren dat de nood groot was en groot is. Wereldwijd is er sprake van ziekte, honger, schulden, werkloosheid en onveiligheid. Reikhalzend zagen we daarom uit naar de kabinetsreactie op het AIV-advies over de rol van Nederland in de wereldwijde aanpak van COVID-19. Het kabinet heeft de keuze gemaakt om eenmalig een bedrag vrij te maken voor twee doelen: 350 miljoen euro ter compensatie van de bni-daling, oftewel het behoud van het reguliere ontwikkelingssamenwerkingsbudget, en 150 miljoen euro voor een steunpakket voor de wereldwijde bestrijding van COVID-19. Dat is een mooie eerste stap, maar ik denk dat we ook kunnen concluderen dat het een karig deel is van het totale coronanoodpakket dat we hier in Nederland hebben opgetuigd. Zeker, het eerste deel, het eerste doel, doet op korte termijn recht aan de motie van Van der Staaij die al eerder door collega's is genoemd: bestaande hulp en ondersteuning aan ontwikkelingslanden ook in de huidige omstandigheden handhaven. Maar daarmee is dit op de lange termijn niet veiliggesteld. Daarvoor is geen eenmalige steun, maar een structurele inzet nodig. Ik vraag de Minister dan ook om aan te geven hoe het ODA-budget structureel behouden blijft. Hoe voorkomt zij dat de kasschuiven die eerder zijn benoemd, leiden tot toekomstige bezuinigingen en ten koste gaan van de bestrijding van reguliere infectieziekten?

Mijn heel concrete vraag daarbij is of de Minister wil onderzoeken of bezuinigingen voorkomen kunnen worden vanuit mogelijke onderbestedingen van het noodpakket.

Ten tweede is er het steunpakket van 150 miljoen euro. Dat bestaat uit drie delen: preventie, humanitaire hulp en economische steun. Mijn vraag is of deze 150 miljoen euro toereikend zijn in het licht van de ramingen van de VN dat het beschermen van de 10% meest kwetsbaren wereldwijd op korte termijn al zo'n 90 miljard dollar – laten we zeggen 65 miljard euro – kost. Blijft het bij dit bedrag? Of is de Minister bereid om, als dat nodig is, extra budget vrij te maken voor het lenigen van acute noden op terreinen als voedselzekerheid, water, medicatie, medische hulpmiddelen en humanitaire hulp?

Voorzitter. Ik wil nog kort ingaan op de derde poot van sociaal-economische steun. Het kabinet refereert aan de OESO-voorspelling dat maar liefst 50% van het mkb wereldwijd met faillissement wordt bedreigd. Dat geldt ook voor de 27.000 Nederlandse bedrijven die buiten de EU actief zijn. Stevige steunmaatregelen zijn dus inderdaad heel belangrijk. Ik ben benieuwd of de Minister kan toezeggen dat de toepassing van invo-normen en -voorwaarden een onderdeel van steun blijft en of de middelen expliciet gericht worden op voedselzekerheid en behoud van voedselketens in de lage- en middeninkomenslanden. Kunnen kleine mkb-bedrijven daadwerkelijk een beroep doen op de noodfinanciering via het DGGF-spoor 2, oftewel: als dat nodig is, komen er in deze tijd dan ook criteria met een lagere drempel? En kan zij tot slot toezeggen dat er ook een goede verantwoording komt van de besteding van het steunpakket? Ik denk dat het essentieel is dat we kunnen zien waaraan het geld wordt besteed en dat het nuttig wordt besteed en dat de politiek daarvan kan leren voor de toekomst.

Daar laat ik het bij. Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Stoffer. Dan is nu het woord aan de heer Weverling van de VVD.

De heer Weverling (VVD):

Dank u, voorzitter. Wederom spreken we vandaag over de Nederlandse inzet bij de wereldwijde aanpak van de coronacrisis. Het is een wereldwijd probleem. De teller staat inmiddels op ruim 25 miljoen bevestigde gevallen in de gehele wereld. Dat heeft ook impact op Nederland. Nederland heeft profijt bij stabiliteit in de wereld, met name in de landen rondom Europa. De Nederlandse bijdrage aan de bestrijding van de coronacrisis in het buitenland is daarom ook in ons belang. De AIV heeft dat welbegrepen eigenbelang genoemd in zijn advies. Als zevende ODA-donor en als zeventiende economie begrijpt Nederland dat bovengemiddeld goed. Dat is duidelijk. Het pakket dat nu op tafel ligt is een compromis, met een inzet op de coronacrisis in ontwikkelingslanden en extra binnenlandse bestedingen voor onder andere Defensie en politie. De VVD steunt daarom ook op hoofdlijnen het voorstel van de Minister. Wel zijn er nog enkele vragen over de manier waarop dit voorstel verder vormgegeven wordt.

Allereerst ga ik in op de landen waar de inzet zal plaatsvinden. De Minister noemt een aantal landen waar een extra inzet zal plaatsvinden, waaronder Sudan en Ethiopië. Bij een hoop andere programma's is het niet duidelijk waar het geld naartoe gaat. Kan de Minister voor zover mogelijk toelichten in welke landen de extra inzet zal gaan plaatsvinden? In hoeverre is die inzet afhankelijk van de coronasituatie in het desbetreffende land? Gelet op de officiële cijfers lijkt het er namelijk op dat het aantal coronagevallen op het Afrikaanse continent tot nu toe relatief gezien meevalt. De vraag is in hoeverre die cijfers betrouwbaar zijn. Hoeveel vertrouwen heeft de Minister in de officiële coronacijfers van de

landen waarvoor zij een inzet overweegt, zoals Sudan en Ethiopië? Daar is het aantal officiële coronagevallen relatief laag. Op welke manier verandert de inzet van de Minister als blijkt dat de ernst van de coronacrisis in bepaalde landen of regio's lijkt mee te vallen?

Een van de landen waarin het coronavirus nu snel om zich heen grijpt, is Libanon. Dat komt bovenop de verwoestende explosie in Beiroet in het begin van deze maand en de toch al zwakke economische situatie.

Daarnaast vangt Libanon een grote hoeveelheid vluchtelingen op. Tegelijkertijd waarschuwt de AIV in zijn advies herhaaldelijk voor de gevolgen van corona voor migratiestromen en vluchtelingen. Ziet de Minister in de recente ontwikkelingen in Libanon aanleiding om de inzet op de aanpak van het coronavirus en de gevolgen daarvan in Libanon binnen het bestaande budget te intensiveren?

Tijdens het vorige debat over dit onderwerp heb ik een lans gebroken voor een herziening van ons ontwikkelingssamenwerkingsbeleid. In plaats van heel veel willen doen op heel veel verschillende plekken moeten we toe naar een gefocust beleid met als doel ervoor zorgen dat zo veel mogelijk ontwikkelingslanden zelfvoorzienend worden. Focus op een beperkt aantal landen en focus op kernthema's waarop Nederland meerwaarde heeft en meerwaarde kan bieden. Met een dalend bni wordt de noodzaak daartoe alleen maar groter. Kan de Minister aangeven of er binnen de inzet gericht op de aanpak van de coronacrisis in ontwikkelingslanden voldoende ruimte is voor werken aan zelfvoorzienendheid en economisch toekomstperspectief?

Voorzitter. Door de kasschuif wordt een hypotheek op de toekomst genomen en hoeft er dit jaar ondanks de daling van het bni nog niet heel veel bezuinigd te worden. Daarmee is er een soort van zachte landing voor partijen die geld ontvangen uit de begroting. Is de Minister bereid en van mening dat de bezuinigingen tot laten we zeggen 2025 zo snel mogelijk duidelijk moeten worden om alle betrokken partijen duidelijkheid te bieden? Het is belangrijk om helderheid te geven over de gevolgen van de kasschuif en de gevolgen van de daling van het bni. Hoeveel moet er de komende jaren dan bezuinigd worden op de lopende begroting? Het geven van die helderheid en een doorkijkje naar de komende jaren getuigt natuurlijk van behoorlijk bestuur.

Voorzitter. Ik kom tot een conclusie. Uitbraken van het coronavirus in ontwikkelingslanden hebben ook impact op Nederland. Vanuit dat welbegrepen eigenbelang is het een goede zaak dat Nederland de wereldwijde aanpak van de coronacrisis zo voortvarend oppakt. Om die reden steunt de VVD het voorstel van de Minister. Maar wij geven dus wel een winstwaarschuwing: de noodzaak om scherpe keuzes te maken in het beleid neemt alleen maar toe. Daarmee neemt ook de noodzaak voor een beleid gericht op zelfvoorzienendheid alleen maar toe. Het is aan de Minister om bij de komende begroting haar visie daarop te presenteren. Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Weverling. Dan komen we nu toe aan de laatste inbreng, van mevrouw Kuik van het CDA.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Ik zit hier haast een beetje verstopt achteraan, maar er was geen plek meer. Dat krijg je natuurlijk met die 1,5 meter.

Voorzitter. Het heeft misschien wel een tijdje geduurd, maar het CDA is blij dat het gelukt is om extra in te zetten op de meest kwetsbaren. Commitmenten voor het realiseren van de extra middelen. Dan heb ik het over de 500 miljoen, maar ook over de IMF-leningen en de 620 miljoen voor de poverty reduction. We strijden in de wereld tegen dezelfde vijand; de vorige keer zei ik dat ook al. We zullen ook landen moeten helpen die niet goed op eigen benen kunnen staan, helpen om te voorkomen dat ze

omvallen. Hoe we met elkaar verbonden zijn, heeft het coronavirus eigenlijk wel heel duidelijk gemaakt. Een goed gezondheidsstelsel in Afrika is ook goed voor ons. Bij ruimte voor een veilige opvang in de regio hebben wij ook belang.

Gelukkig is voorkomen dat het hele budget naar beneden is geklapt door de koppeling van het bni en is er nu ruimte. We willen daarvoor ook wel scherp hebben wat de huidige stand van zaken is in Afrika als het gaat om gezondheidseffecten op de korte termijn, maar ook de bredere economische effecten die nu worden gezien voor de langere termijn. Hoe staat het met de mondiale waardenketens en het economisch perspectief? Ik denk ook aan de bloemen die uit bijvoorbeeld Kenia en Ethiopië komen. Ik denk aan de miljoenen kinderen die hun vaccinaties niet hebben gekregen en aan het onderwijs dat stilligt. De fragiele economische gezondheidssystemen en voedselvoorziening komen dusdanig onder druk te staan dat langzaam hele landen en regio's op instorten staan. Aanhoudende inzet van bestaande hulp en bestaande projecten is dus essentieel. Het CDA vindt het van belang dat Nederland en onze ngo's hun inzet kunnen handhaven op vrouwenrechten, onderwijs, gezondheidszorg en het stimuleren van de lokale economie.

Voorzitter. De EU heeft ook een ambitieus pakket opgesteld. Kan de Minister aangeven hoe de inzet van de EU vordert, waar de focus ligt en in hoeverre het complementair is aan de Nederlandse inzet? Welke prioriteiten gaat de Minister daarin stellen? Het CDA vindt het belangrijk dat we voorkomen dat bestaande programma's die zijn vastgelopen door corona, straks voor niets zijn geweest. Denk aan zaden voor boeren, denk aan integrale inzet om de positie van meisjes te versterken, het onderwijs, opvang in de regio, het Challenge Fund. Het is van belang dat ze door kunnen gaan. Ngo's hebben in het voorjaar de ruimte gekregen om projecten en beleid aan te passen aan de covidcrisis. In hoeverre is dat gebeurd? Kan de Minister een inschatting maken van de kosten om bestaande programma's overeind te houden? Is er bijvoorbeeld sprake van problemen door overheidsmaatregelen in verschillende landen? Het tweede punt is dat het virus ook laat zien hoe groot het belang is van een sterk gezondheidssysteem, voor landen zelf maar ook voor de rest van de wereld. In hoeverre zijn hierin nu al stappen gezet? Wat wordt er gedaan ter voorbereiding op de verspreiding van het vaccin als het er eenmaal is? Tijdens het Gavi-donorcongres heeft Nederland een meerjarige bijdrage van 325 miljoen toegezegd. Heeft Gavi ook de focus verlegd naar covid, of hebben ze ook nog aandacht voor de reguliere vaccinatieprogramma's? We zien namelijk ook dat er een stille ramp ontstaat, bijvoorbeeld als het gaat om tbc, dat nog meer slachtoffers maakt. Wij vinden een aparte global health-strategie belangrijk, een geïntegreerde aanpak van mondiale gezondheidszorg.

Dan kom ik bij preventie. De meeste landen hebben een ingewikkeld halfjaar in 2020 achter de rug; wij ook hier. Van containment is de nadruk in Nederland nog meer komen te liggen op preventie. Er is nog steeds een heel gevoelige balans tussen het versoepelen van maatregelen en lokale uitbraken van het virus. Maar zolang we geen vaccin hebben en de wereld in de greep is van covid, moeten we inzetten op preventie. Ik typeer preventie als handenwassen, hoesten en niezen in de elleboog, afstand houden, testen en individuele quarantaineplicht. Dat is de enige manier om de economie lucht te geven. De vraag is: kunnen de lage inkomenslanden daar ook op inzetten? Wat geeft Nederland uit aan preventie? Welk beleid wordt daarop gevoerd? Ik denk ook aan het verstrekken van educatie, desinfecteermiddelen en beschermingsmiddelen.

Ik sluit me aan bij het punt dat GroenLinks maakte, want we begrijpen dat op veel plaatsen de onafhankelijke media onder druk staan. Juist die journalisten zijn zo van belang voor onafhankelijke berichtgeving over dit virus. Hoe kunnen we, ook in het belang van het bestrijden van het virus, de journalisten, die onafhankelijke berichtgeving, ondersteunen?

Voorzitter, tot slot. Kan de Minister aangeven in hoeverre de druk op het middenveld beheersbaar is en hoe we dat kunnen blijven ondersteunen, ook bij de aanpak van maatregelen tegen covid?

Tot zover.

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Kuik. Dan zijn we nu aan het eind van de eerste ronde in dit debat. Ik schors de vergadering tot 16.40 uur. Dan gaan we naar de Minister luisteren.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

De voorzitter:

Ik geef het woord aan de Minister. Ik stel vast dat ik in deze ronde drie interrupties per fractie zal toestaan.

Minister Kaag:

Dank u wel, meneer de voorzitter. Dank ook aan de leden van deze commissie voor hun opmerkingen, kanttekeningen en natuurlijk ook vragen. Het is goed u allen weer in deze Kamer te zien ondanks de beperkende maatregelen door corona. Dank ook aan de Adviesraad Internationale Vraagstukken en zijn voorzitter, de heer Jaap de Hoop Scheffer, voor de advisering op basis waarvan wij vandaag met elkaar spreken. Ze hebben dat advies met spoed geleverd, op korte termijn. Ik kan de frustratie van de Kamer herkennen dat het kabinet er langer over heeft gedaan dan de productie van de advisering om tot een zorgvuldige weging te komen. Wij wilden echter alle factoren meenemen, omdat het nogal een aantal gevolgen zou hebben. We hebben volgens mij de juiste afweging gemaakt in de constellatie die we nu hebben. De crisis treft namelijk ook Nederland heel hard. Als u kijkt naar het compromis dat voor u ligt, in de brief, zult u zien dat om tegemoet te komen aan een aantal van de kernpunten van het AIV-advies is het regeerakkoord opengebroken. Er is 0,5 miljard extra financiering gevonden. Daardoor gaan tijdelijk de ODA-cijfers, de berekening van de Nederlandse bijdrage aan officiële ontwikkelingshulp, omhoog. Uiteraard kan er altijd meer. Zoals wordt geconstateerd, zal in de toekomst de kasschuif idealiter moeten worden gecorrigeerd. Maar er ligt een gebalanceerd pakket in het kader van het mogelijke, in de huidige economische context van Nederland. Als we kijken – nog even een stapje eruit – naar de pandemie, zien we nog steeds dat de grafieken een zorgwekkende groei aangeven. We zien dat niet alleen in Nederland, maar ook in de rest van de wereld. Het varieert. Sommige van de voorspellingen van de Wereldgezondheidsorganisatie zijn niet direct uitgekomen. We zien een vertraagde impact en een groei in veel landen. Dit is meteen al een kanttekening bij de vraag van de heer Weverling: hoe betrouwbaar zijn de statistieken? We zijn afhankelijk van de nationale datacollectie, om het zo maar te noemen, van veel landen waar de systemen variabel zijn. Soms kan men helemaal niet meten. Het zijn dus een aantal aannames die een inkijk moeten geven in hoe sterk de groei is en hoe verbreid het is. Kijk bijvoorbeeld naar India. De enorme groei van de verspreiding van het virus die nu plaatsvindt, is natuurlijk ontzettend zorgwekkend. Ook Zuid-Afrika is in het bijzonder getroffen. Van andere landen weten we het simpelweg niet. Het belang van data is enorm groot.

Het is ook goed om te erkennen dat het aan de basis een gezondheids-crisis is, maar dat de sociaal-economische gevolgen veel groter zijn dan de eerste gevolgen van het virus zelf. Dat hebben we ook in Nederland gezien. Het virus is één zaak, maar de gevolgen voor het merendeel van de wereldbevolking liggen echt op het sociaal-economische terrein. Ik heb het over de kwetsbaarheden. Denk aan het verlies aan banen, het verlies aan scholing en de gevolgen voor de sociaal-economische groei op lange

termijn. Dat trekt zich door op het gebied van stabiliteit en veiligheid. De secundaire impact blijft dus net zo belangrijk. Daarom is het eigenlijk niet meer zo relevant om te weten hoe ver het verbreid is of hoe erg het virus is in land A en in land B. We weten dat we overal moeten handelen als het gaat om preventie. We weten ook dat we moeten handelen en moeten investeren in gezondheidssystemen en bescherming. Ook moeten we investeren in de sociaal-economische veiligheid en stabiliteit in heel veel landen. We doen dat bescheiden op bilaterale wijze, we doen dat multilateraal en we doen dat natuurlijk via de EU, waar de grote financieringskanalen en -stromen vandaan moeten blijven komen. Ik denk dat we hier dus aansluiten bij de analyse van de AIV.

Wat hebben we gezien? Wat we hebben gezien qua gezondheid heb ik net benoemd. De economie van Nederland is net zo getroffen als die in andere landen. Als we kijken naar omringende landen zoals Duitsland, maar ook naar andere landen binnen de EU, zien we dat wij het nog beter hebben gedaan. Maar in veel andere landen waarmee wij economische banden of een ontwikkelingsrelatie hebben, zijn de gevolgen dusdanig dat zowel de schulden van die landen als de economische kwetsbaarheid van mensen die vooral in de informele sector werken, zijn toegenomen. Een dagloner die twee à drie dagen in een lockdown zit, verliest vaak een inkomen van een maand. Daarmee valt het gezin, als dat al niet onder de armoedegrens leefde, in een totale armoede, met alle gezondheidsgevolgen en andere gevolgen van dien. Vanuit dit perspectief hebben wij altijd gekeken naar de advisering van de AIV. Covid raakt alles en iedereen en wij zijn net zo sterk als de zwakste schakel. Vanuit die optiek heeft het kabinet niet alleen geïnvesteerd in Gavi. Dat was een herbevestiging van al geplande financiering met additionele financiering voor het vaccin. Wij zullen ons ook inzetten om dit internationaal beschikbaar te maken vanuit de optiek van gedeelde gezondheidsprivileges. Dat betekent ook gedeelde veiligheid; geen enkel virus kan worden uitgeroeid als niet iedereen is gevaccineerd. Dat hebben we onlangs gezien met polio, waarvan wij de uitroeiing gelukkig eindelijk na al die jaren hebben kunnen vieren, maar waarvan wij in het Westen natuurlijk al jarenlang geen last meer hadden. Wat doen we ook? En ik kom terug op de specifieke vragen. Wat doen we ook? Wij steunen natuurlijk een leidende rol van de Europese Unie. Wel verloopt dit trager dan ikzelf gewenst zou hebben. Wij hebben de Europese Commissie verzocht om later dit jaar mogelijkerwijs een conferentie te organiseren met alle lidstaten om te kijken hoe we na de eerste fase van financiering door kunnen kijken hoe een gezamenlijk hulppakket van de EU met al bestaande EU-middelen eruit zou kunnen zien. Daar heeft met de vertraging die ook is opgetreden in Brussel zelf nog niet veel voorbereiding op plaats kunnen vinden, maar ik blijf daarom vragen, want ik denk dat het belangrijk is dat de EU zich niet alleen een internationale speler blijft betonen. Het gaat om geopolitiek, het gaat om geo-economie, maar het gaat ook om het menselijke gezicht van de Europese Unie als het gaat om investeren in preventie, de gezondheid van anderen en daarmee ook economische stabiliteit.

Zoals u weet, heb ik onmiddellijk, in april al, op mijn eigen begroting 111 miljoen euro vrijgemaakt voor de directe Nederlandse reactie op de ontstane crisis elders. Dat is besteed aan preventie, dus handen wassen, informatie, praktische middelen en toegang tot acute gezondheidshulp en humanitaire hulp, zeker ook aan mensen die zich bevonden in ontheemding – denk ook aan opvang in de regio – en sociaal-economische weerbaarheid in de meest kwetsbare landen.

Maar het louter herschikken van middelen volstaat niet. Daarom hebben wij 500 miljoen extra gevonden na brede overwegingen en inderdaad langdurig overleg binnen het kabinet. Het zal duidelijk zijn dat partijen anders aankijken tegen ontwikkelingssamenwerking – is het een middel of een doel? – en daarmee ook de hoeveelheid. Maar wat belangrijk is, is dat het regeerakkoord is opengebroken. Alle Nederlandse kabinetten hebben

altijd gesteld dat er een percentage van het bruto nationaal product wordt gewogen en dat daarop onze internationale ontwikkelingssamenwerkingsinspanning wordt gesteld. Deze afspraak is opengebroken omdat het te belangrijk was en Nederland niet kon wegstijgen en wegblijven.

Vanuit het perspectief van behoorlijk bestuur heb ik in het bijzonder erop aangedrongen dat wij al gemaakte afspraken niet kunnen openbreken. Organisaties, zeker maatschappelijke organisaties, zijn van ons afhankelijk. Het gaat om de betrouwbaarheid van de Nederlandse overheid, om het bieden van perspectief en om het daarin betrouwbaar blijven, zeker deze kabinetsperiode. Dus wij hebben geïnvesteerd in een aantal middelen en een aantal keuzes.

Deze periode staan we voor de kolossale taak om economieën weer helpen op te bouwen of om te voorkomen dat ze totaal ineenstorten. Daarom hebben we ook gekeken naar het verlichten van de schuldenlast via het IMF. De heer Alkaya heeft daar al in andere AO's naar gevraagd, want de schuldenlast in veel landen neemt alleen maar toe. Veel van dit soort landen zijn dan overgeleverd aan de private markt of aan de makkelijke financiering die China wellicht nog zal bieden. Dat is om allerlei redenen niet in hun belang, het belang van de landen die daarom vragen, maar ook niet in het belang van Europa, de Europese Unie en ook Nederland. Dus het blijft een proces om een en ander te hervatten en te kijken wat er op de middellange termijn nodig is en hoever de impact van het virus zal reiken. Dit is wat mij betreft nog een eerste ronde van een gesprek. De pijlers van het AIV-advies staan, maar we moeten ook werken op basis van de gegevens en de feiten.

Ik bewaar de vraag van mevrouw Van den Hul tot het laatst, in de hoop dat zij dan is teruggekeerd. Dan ga ik eerst door in de volgorde. Even kijken, wie was na mevrouw Van den Hul? De heer Alkaya, precies, de heer Alkaya. Ik wilde al zeggen dat ik het in de volgorde doe, maar ik had opeens de heer Bouali daar liggen, op schrift natuurlijk.

Er was een vraag van de heer Alkaya of vermeende interne meningsverschillen binnen de coalitie hebben geleid tot vertraging, terwijl er een hulpvraag lag. Ik ben met het ermee eens dat het eerlijk gezegd wel sneller had gekund, maar dat maakt het niet per se een lelijk proces, zoals u stelde. De hele discussie rondom COVID-19 of corona trok echt een hele grote wissel op de nationale begroting. Het was dus belangrijk om te kijken welke beslissing welk gevolg had en hoe dat uitpakte voor heel veel sectoren in Nederland. Dat ging natuurlijk absoluut niet alleen over hulpverlening; dat kostte tijd. Maar zoals ik net al zei: de uitkomst was 500 miljard, ook mede dankzij de AIV. Het zijn uitzonderlijke omstandigheden. Als de pandemie ons één ding heeft geleerd, dan is het inderdaad dat mensen overal soms op dezelfde manier geraakt kunnen worden, maar dat de manier waarop je ermee om kunt gaan, afhangt van de kwetsbaarheid en de kracht van de overheid en de middelen die de overheid beschikbaar kan stellen. De staatskas is natuurlijk fors aangetast, maar we weten ook dat we de middelen hebben om dit te kunnen leveren. Dat zeggen ook de economen. Het is belangrijk dat we acute zorg hebben kunnen leveren, dat we in Nederland ook de economie draaiende kunnen houden, dat we kunnen kijken naar de basis van herstel en, terugkijkend naar de periode waarin het AIV-advies werd afgegeven, dat we de financiële zorgen aan de keukentafels in Nederland weten weg te nemen en mensen weer perspectief op bestaanszekerheid kunnen geven. We hebben natuurlijk te maken met een tekort op de rijksbegroting zonder precedent. Zoals ik al eerder zei, hebben we desondanks 500 miljoen voor de allerarmsten weten te vinden, waardoor we beleid en geplande uitgaven gestand kunnen doen. We hebben ook extra maatregelen genomen. Kasschuiven zijn niet de voorkeursoptie; laten we wel wezen. Dat is niet waar iemand graag op koerst. Het is geen luxekeuze, maar het is wel het juiste middel. Dat is ook al eerder onder u besproken. Het wordt eerder toegepast. Dit is nou niet iets wat zonder precedent is. Het is het

beste middel. Het is het enige middel dat we in deze uitzonderlijke omstandigheden hadden om zowel extra geld te vinden als bestendigheid van bestuur te garanderen.

Dan stelde de heer Alkaya dat de omvang van het hulppakket en de manier waarop de hulp gefinancierd wordt teleurstellend is. U zei dat er een tekort aan zorgcapaciteit is en dat kapitaalvlucht – daar spreekt u inderdaad vaker over – een enorme kwestie is. De coronasteun ziet u als een fractie van de steun die aan bedrijven wordt gegeven. Het is inderdaad zo dat we prioriteiten hebben moeten stellen in het kader van de schaarsteverdeling en de vele andere noden die er zijn, in Nederland en in de EU, maar ook met het oog op herstel en natuurlijk het stabiliseren van belangrijke sectoren en bedrijven daarin. Het is geen rekensom van allemaal plussen. Dit is de weging die gemaakt is.

Dan vraagt de heer Alkaya ook hoe we kunnen voorkomen dat landen dubbel worden getroffen door bezuinigingen op hulpprogramma's om coronabijstand te bieden en dat we in een positie komen waarbij we andere ziekten vergeten of waarin die het kind van de rekening worden. Ik denk – dat heb ik al eerder gezegd – dat er met deze set maatregelen, dus én generaal geld én kasschuiven en ombuigingen, een pakket is waarmee we extra hulp bieden, maar de reguliere programmering ook zo veel mogelijk ontzien wordt. Daar hecht ik echt aan, want we hebben die programmering gedaan – dat was weliswaar voor de coronacrisis – op basis van structurele ongelijkheid in landen en tussen landen, en natuurlijk om de meest kwetsbaren nog zo veel mogelijk bescherming te kunnen bieden. Die analyse, die aan de vooravond van de coronacrisis en aan het begin van onze kabinetsperiode was gemaakt, blijft staan. Maar het versterkte effect van ongelijkheid heeft natuurlijk zijn intrede gedaan door corona. Dat zien we in Nederland ook. De structurele ongelijkheid is blootgelegd door corona, maar het is geen fenomeen dat van de ene op de andere dag is ontstaan. Ik denk dus dat het beleid van het kabinet en de keuzen die gemaakt zijn nog steeds de juiste zijn. Ik wil ervoor zorgen dat het OS-budget in de toekomst niet onnodig wordt getroffen. Maar de keuzen – denk aan preventie, humanitaire hulp, het bieden van perspectief, het creëren van banen, de focus op vrouwen en jongere mensen, et cetera – blijven staan. Dat hoor je ook van veel landen: ze willen weer geholpen worden bij het herstel.

De voorzitter:

Meneer Alkaya, u hebt het woord.

De heer Alkaya (SP):

Laat ik vooropstellen dat wij het overgrote deel van de maatregelen van het kabinet hebben gesteund. Als nadrukkelijk voorbeeld noemde ik KLM, maar het kabinet heeft in de coronacrisis ook scheepswerven gered, waar uit mijn hoofd 400 miljoen heen is gegaan. Nu hebben we recent een brief gekregen waarin het kabinet 300 miljoen vrijmaakt voor een fonds van VNO-NCW, waarvan ze zeggen: we moeten wel kijken of het wel daadwerkelijk een probleem oplost. Dat is niet de portefeuille van deze Minister, maar ik zie gewoon dat veel gemakkelijker geld wordt uitgetrokken voor dingen die te maken hebben met multinationals, met het bedrijfsleven en veel moeilijker wordt gedaan over dit onderwerp. Vandaar mijn volgende vraag over de bezuinigingen die eraan zouden kunnen komen. Want zo'n kasschuif, hoorden we van de heer Voordewind, hoeft niet te leiden tot bezuinigingen, als de economie maar hard genoeg groeit en als we dat kunnen inlopen en dergelijke. Dat zie ik ook wel. Maar leidt het vooruitzicht van een kasschuif nu al tot bezuinigingen op het ministerie? Want dat zijn de signalen die wij krijgen. Niet dat contracten worden opgebroken, maar wel dat terughoudender wordt omgegaan met nieuwe contracten die worden aangegaan, met contracten die verlengd zouden kunnen worden, omdat nog maar gezien moet worden of het budget de

komende maanden overeind kan blijven. Wordt er nu al bezuinigd op zaken vanwege die kasschuif?

Minister Kaag:

Nou, weet u, er zijn heel veel signalen, maar niet in principe, nee. We doen de huidige committeringen gestand, en die zijn vaak over veel jaren. Sommige, zoals de strategische partnerschappen die we een tijd geleden bij een AO hebben besproken, gaan eigenlijk over een periode van meer dan vijf of zes jaar. Dus strategische investeringen blijven staan. Als het zo is dat er opeens een zoektocht is naar nieuwe projecten, dan kan het best zijn dat medewerkers door hun leidinggevende wordt verteld dat even moet worden bekeken hoe het budget uitpakt. Maar dan hebben we het al over jaren na deze regeerperiode. Dus we moeten eerste even afwachten hoe de cijfers met Prinsjesdag eruit zien. Dan ziet u de doorrekeningen ook – dat is meteen een antwoord op de heer Weverling – in de begroting. En dan hebben we natuurlijk ook nog de begrotingsbehandeling, eind oktober meen ik. Maar het is niet zo dat we opeens zeggen: hoho, doe maar de helft minder, want we weten niet hoe de toekomst eruit ziet. Dat absoluut niet. Maar we moeten heel voorzichtig zijn met committeringen, dat zijn ook heel zorgvuldige processen, zoals u weet, met veel doorlichting van projectenprogramma's. Je moet ook uitkijken met het onnodig wekken van verwachtingen die je nooit na kunt komen.

De heer Alkaya (SP):

Dat snap ik. Het is enigszins geruststellend dat de Minister hier in ieder geval dat principe uitspreekt. Tegelijkertijd is de situatie nou eenmaal zoals die is: de onzekerheid met betrekking tot de ontwikkeling van de economie en dergelijke. Daar zullen we het bij de begrotingsbehandeling over hebben. Maar het CPB verwacht natuurlijk wel een soort herstelgroei. Dit jaar hebben we een enorme dip en de komende jaren zal de economie hopelijk – daar is alle inzet op gericht – sneller herstellen dan verwacht, waardoor we hopelijk ook qua economie sneller op het niveau van voor de coronacrisis kunnen komen. Het zou zonde zijn als we allerlei progressie die is gemaakt met allerlei programma's in landen nu kwijtraken vanwege een tijdelijke dip. Dat zou ik willen voorkomen. Als de Minister dat principe hier ook kan uitspreken, dan kunnen we een volgende regering er achteraf op controleren dat dat echt niet de bedoeling is geweest.

Minister Kaag:

Goed beleid plan je jaren vooruit. Dat is gebaseerd op een strategische analyse van data en de keuzes die we maken. Daar moet ook voorspelbaarheid in zitten. Ik kan dat dus onderschrijven. Het budget dat daarbij hoort is afhankelijk van de economische ontwikkeling. Wat de keuzes betreft: ik mag zeker hopen dat, aangezien ik in dit kabinet de duurzame ontwikkelingsdoelen heb geïntroduceerd als de basis en het Akkoord van Parijs, want dat zijn internationale kaders die ook meetbaar zijn, een volgende kabinet daarop door blijft werken. We moeten daar als Nederland namelijk ook rekenschap van geven. Dus het lijkt me nogal logisch dat ik mag hopen dat we daarbinnen blijven. Ten tweede heb je de keuze en de bandbreedte om te kijken hoeveel financiering er is. Maar ik mag toch hopen dat een groot aantal partijen wenst dat hierbij op allerlei manieren gestalte blijft worden gegeven aan internationale samenwerking, want ontwikkelingssamenwerking is een wat ouderwets woord. Dat is ook de wens van het Nederlandse bedrijfsleven, want die zien heel goed de verbinding die je kunt maken met investeringen, het creëren van banen, groeiemarkten, inclusieve groei, waarmee het verdienvermogen van Nederland wordt versterkt. Het is dus wat mij betreft een plus-plus.

De **voorzitter**:

De Minister vervolgt haar betoog.

De heer **Weverling** (VVD):

Voorzitter, voorzitter ...

De **voorzitter**:

O, sorry. Meneer Weverling, gaat uw gang.

De heer **Weverling** (VVD):

Ja. Ik probeer toch even te begrijpen wat de Minister zegt. Goed beleid plan je jaren vooruit. Dat begrijp ik. De Minister wil het beleid gestand kunnen doen, maar door een dalend bni – dat is nou eenmaal de afspraak in het regeerakkoord – weten partijen waarmee wij als kabinet of het ministerie zakendoen, dat er altijd een soort voorbehoud is op budgetten die toegekend worden. Dus ik vind daar toch een discrepantie in zitten. U zegt dat er geld is toegezegd. Ja, maar men weet ook dat, als het bni daalt, er minder komt. U zegt dat je goed beleid jaren vooruit plant, maar door de kasschuif en door een dalend bni gaan wij de komende jaren minder geld zien op uw begroting. U moet mensen ook geen zand in de ogen strooien.

Minister **Kaag**:

Inderdaad. Ik heb die vraag van de heer Weverling ook al eerder beantwoord. Ik heb gezegd dat alle lopende committeringen gestand worden gedaan. Mocht er inderdaad een daling optreden door het doortrekken van het bni, dan zijn er nog geen nieuwe committeringen in 2022, 2023 et cetera gedaan. Dat heb ik al eerder gezegd. Dus nee, niemand strooit iemand zand in de ogen. We spreken juist over behoorlijk bestuur. Ik heb ook gezegd dat we geen verwachtingen wekken die we niet waar kunnen maken, maar noodhulp is een heel ander deel. Bij budgetonderdelen zijn er committeringen en geen committeringen. Ik heb het over de lopende contractuele verplichtingen. Ik heb mij erg ingezet om tegen te gaan dat die werden opengebroken, wat een risico was.

De **voorzitter**:

De heer Weverling. Nee? Dan kan de Minister haar betoog vervolgen.

Minister **Kaag**:

Ik ga graag door met de vragen van D66, met een aantal vragen van de heer Bouali. U vroeg hoe wij duurzaamheid gestalte geven in Building Back Better. Dan kom ik weer terug op de agenda die we met elkaar hebben vastgesteld: duurzaamheid is natuurlijk uitgangspunt van het beleid. Dat past waar mogelijk bij de speciale aanpassingen die zijn verricht door partnerorganisaties zelf in respons op COVID-19. Dat is ook benadrukt in de communicatie met de organisaties. Ook de vitale basisvoorzieningen – infrastructuur, toegang tot voedsel, medicijnen – horen bij Building Back Better. Als je kijkt naar de social safety nets – dat was ook een vraag van de heer Weverling, waarbij Ethiopië en Sudan als voorbeelden werden genoemd – kiezen we naar programma's die op korte termijn een armoedeval voorkomen en op langere termijn voor meer weerbare economieën zorgen.

Zo heb ik met mijn handelshoed met collega Vijlbrief ook gekeken naar steun. Wij hebben gekeken naar de exportinstrumenten, de maatregelen om faillissementen en verlies van banen te voorkomen. Dus ook in de breedte, niet alleen vanuit de OS-agenda maar ook vanuit de handels-agenda, hebben we gekeken hoe we slim tijdige steun kunnen geven. Ook van het mkb horen we dat dat heel effectief heeft gewerkt. Collega Vijlbrief en ik zijn van plan om die steun door te trekken waar dat mogelijk is en waar de financiële ruimte er is om het Nederlandse mkb ook te

helpen deze periode te overbruggen, zeker de mkb'ers die internationaal actief zijn en daar misschien op een andere manier hun geld kunnen verdienen als onderdeel van het herstel.

De heer Bouali vroeg hoe humanitaire hulp via lokale maatschappelijke organisaties wordt besteed. Lokalisering blijft altijd een oproep. Ik doe dat, zoals u weet, ook vanuit mijn capaciteit als Eminent Person of the Grand Bargain, zoals de titel luidt. Ik zet in op het steeds meer krijgen van directe financiering, ook via de VN-organisaties die wij weer steunen, en op het geven dat zij juist lokale organisaties uitzoeken bij de uitvoering. Ik roep andere donoren ook op om dat continu te blijven doen. Wij doen dat ook via de bijdrage aan het Rode Kruis. Die hebben natuurlijk altijd hun lokale partners. Ook in de besteding van de VN-fondsen geven wij steeds meer de opdracht om het lokaal te laten uitvoeren door organisaties uit het maatschappelijk middenveld die uit de eigen samenleving komen.

U vroeg ook aandacht voor de groep vrouwen in ontwikkelingslanden. Hoe kunnen zij toegang krijgen tot sociaal-economische steun? Richt de noodfinanciering voor mkb in ontwikkelingslanden zich bijvoorbeeld ook op vrouwelijke ondernemers? Ondernemerschap, waaronder vrouwelijk ondernemerschap, blijft een belangrijk aandachtspunt in mijn beleid. Wij hebben daar 15 miljoen financiering voor via het Dutch Good Growth Fund, DGGF spoor 2. Dat traject richt zich met name op vrouwelijke ondernemers. Er wordt ook 15 miljoen geïnvesteerd via het Andes Plus Fund, het Credo en CEF – excuus voor alle afkortingen. Dat zijn allemaal weer middelen vanuit dat fonds die besteed worden om ondernemers in allerlei landen te ondersteunen. En er zijn andere fondsen en instellingen, variërend van SANADCOM in Jordanië, Tanzania et cetera. Er is in de reguliere programmering, maar ook in de covidperiode, dus ook heel veel aandacht voor de kansen en de kwetsbaarheden van vrouwen en meisjes, waaronder natuurlijk aandacht voor vrouwelijk ondernemerschap.

U vroeg naar een update over de situatie in Libanon. Ik geloof dat de heer Weverling dat ook deed. Het aantal besmettingen neemt daar inderdaad weer toe. Men verwacht dat dat ten dele komt door het feit dat er tijdens de explosie zoveel mensen onbeschermd samenkwamen in verschillende medische faciliteiten en ziekenhuizen. Daarvoor had het land de coronaverspreiding relatief goed onder controle, maar die is weer exponentieel gegroeid. Zoals u weet, hebben wij een team gestuurd, het USAR-team, dat fantastische werkzaamheden heeft verricht. Dat werd zeer gewaardeerd. Een vlaggetje voor de Nederlandse inzet en publieke diplomatie – dat is het in feite. Ik heb via 4 miljoen euro toegezegd via Nederlandse hulporganisaties, want die hebben hun contacten en zijn daar. Veel van hun werk is ook echt gericht op het tegengaan van de verspreiding van het coronavirus.

We hebben ook technische assistentie ter beschikking gesteld aan de haven. Dat doen wij samen met Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk en onder de koepel van de Wereldbank. Zij hebben namelijk niet alleen de presentie daar, maar ook veel toegang, en kunnen ook zorgen dat de keuzes voor de haven uiteindelijk goed terechtkomen. Ik zie daarin ook mogelijke kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven. De hoop is natuurlijk wel dat de Nederlandse expertise op het gebied van havenopbouw en -wederopbouw ook echt daarbij betrokken kan worden. Daarom heb ik in een vroege periode overleg gehad met de CEO van de haven van Rotterdam, Allard Castelein. Veel van die mensen zijn ook meteen uitgereisd, zijn ter plekke geweest en hebben hun kennis en expertise ter beschikking gesteld. Dit was dus een mooi moment – een treurige situatie van een crisis, maar een mooi moment van Nederlands handelen, met belastinggeld, wat ook breed ondersteund werd, denk ik, en weer kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven, in dit geval op het gebied van logistiek en havenexpertise. Hier zie je dus hoe de verschillende petten bij elkaar kunnen komen op een belangrijk moment.

Ik heb dus al wat meer verteld over de haven. Dan vroeg de heer Bouali of er nog aandacht is voor de ruim 1,5 miljoen Syrische vluchtelingen in het land, voor wie toegang tot gezondheidszorg vaak nog moeilijker is. Het is inderdaad zo dat de aandacht van de Libanese bevolking zelf in de eerste dagen van de crisis in eerste instantie naar zichzelf uitging. Dat is ook begrijpelijk. Maar de hulporganisaties werken altijd zonder aanzien des persoons en helpen iedereen die hulp nodig heeft. Dat zijn natuurlijk de meest kwetsbaren, waaronder de Syrische vluchtelingen, want 73% van hen leeft in Libanon nu onder de armoedegrens. Er leven dus ongeveer 1,1 miljoen Syrische vluchtelingen onder de armoedegrens in Libanon. Dat is in het kader van opvang in de regio. 55% van hen leeft in extreme armoede. De zelfredzaamheid van deze vluchtelingen is natuurlijk al helemaal verder uit beeld, ook vanwege de restricties die zijn ingesteld ten gevolge van het coronavirus. Wij werken nog steeds samen via de bestaande partnerschappen die we hebben opgezet. U kent het partnerschap Prospects nog. Het gaat om steun aan UNHCR, UNICEF, de Internationale Arbeidsorganisatie en de Wereldbank. Zij blijven nog steeds kijken naar een herprioritering van hun activiteiten, maar dat blijven onderwijs, bescherming – dat is onder andere gezondheidszorg – en ook kans op werk. De bestaande internationale solidariteit met Libanon en de Syrische vluchtelingen blijft ontzettend belangrijk, want de kansen op terugkeer voor hen zijn nog even ver uit zicht als voorheen. Dan ga ik door met de beantwoording van de vragen van de heer Voordewind. U vroeg mij naar de verwachtingen van de Macro Economische Verkenningen, dus een voorzet op de begroting van september en de opties met betrekking tot de daling. Dat was ook al een beetje de vraag van de heer Alkaya. De gevolgen van de MEV worden, zoals u als geen ander weet, in de begroting van 2021 verwerkt. Wij horen daar meer over op Prinsjesdag. Ik kan daar niet op vooruitlopen, maar u kent de inzet die wij altijd zoeken.

U vroeg mij: als er toch een bni-daling optreedt, kunt u er dan alles aan doen om het budget op peil te houden en kasschuiven zo veel mogelijk te voorkomen? De inzet is natuurlijk altijd om onze committeringen gestalte te kunnen geven, maar ik constateer ook dat de ruimte om mogelijke tegenvallers in toekomstige jaren op te vangen, mochten die optreden door de economische crisis, heel beperkt blijft. Maar ik denk dat dit voor een latere fase is, als we de MEV-verkenningen hebben. Zoals ik al eerder aan de heer Weverling antwoordde: op dit moment kunnen wij onze committeringen nakomen. Wij hebben voorkomen dat we contracten moeten openbreken. Soms is dat niet eens mogelijk, omdat het veel juridische gevolgen heeft, nog los van de humanitaire of ontwikkelingsrelevante gevolgen. Wij gaan geen committeringen aan tenzij we weten dat er al budgettaire ruimte voor is of dat die is zeker gesteld.

De heer Voordewind zei dat de Minister van Financiën informeerde dat er onderbestedingen zouden zijn in het totaalpakket van 42 miljard euro. Kan ik mogelijkwijs aanspraak maken op deze onderbestedingen voor ontwikkelingssamenwerking, was de vraag. De heer Voordewind weet als geen ander dat het ODA-budget is gekoppeld aan het bni. Die koppeling blijft leidend. Vanwege de uitzonderlijke situatie heeft het kabinet het regeerakkoord opengebrouwen, maar verder blijven de gemaakte afspraken natuurlijk wel staan voor de rest van de kabinetsperiode. Het is altijd aan het gehele kabinet om afwegingen te maken over de breedte van de onderbestedingen in een totaalpakket.

Kan ik een brief sturen, was de vraag, voor de Algemene Politieke Beschouwingen over aanspraak op onderbestedingen, zodat de Kamer actief kan meekijken bij de begroting of er geld bijgeplust – tussen aanhalingstekens – kan worden voor ontwikkelingssamenwerking? Zoals ik al eerder zei, weegt het hele kabinet wat er mogelijk zou kunnen gebeuren aan de nuttige besteding van de onderbestedingen, mochten die daadwerkelijk uitpakken zoals eerder gesteld.

De voorzitter:

Er is een vraag van de heer Van den Nieuwenhuijzen.

De heer Van den Nieuwenhuijzen (GroenLinks):

Mijn vraag gaat over die onderbestedingen en de koppeling die u maakt aan het regeerakkoord en het bni. In april heeft onze Minister-President – u heeft eerder bevestigd dat dat namens het volledige kabinet was – een brief geschreven in de Financial Times, waarin hij onder andere bepleitte om te ringfencen. Ringfencen betekent volgens mij gewoon het vastklikken van het begrote bedrag voor dit moment, om te zorgen dat er geen dalingen komen. Daarmee was er dus al een standpunt van het kabinet om, in uw woorden, «het regeerakkoord open te breken». Ik vind het daarom een beetje onbegrijpelijk dat dat nu weer een complicerende factor wordt. Is dat kabinetsstandpunt dan weer gewijzigd ten opzichte van april? Of heeft het kabinet de wil en voelt het de noodzaak om toch weer terug te gaan naar die koppeling aan het bni voor de komende jaren?

Minister Kaag:

De koppeling aan het bni bestaat al jaren. Dat is dus niet iets wat dit kabinet heeft verzonnen. Ringfencing kan eerlijk gezegd meer dan één ding betekenen. Ringfencing kan inderdaad afschermen betekenen, maar dat wil niet zeggen dat je op een exact bedrag moet uitkomen. Ik denk dat duidelijk is dat we een grote inzet hebben gepleegd om in deze uitzonderlijke situatie een relatief klein budget op de rijksbegroting te beschermen, zeker van de enorme terugval die het zou lijden als je de koppeling nu al direct zou toepassen, wat normaal gesproken het geval zou zijn. Die ringfencing heeft dus mijns inziens daadwerkelijk plaatsgevonden. Een blik op de toekomst moet vooruitkijken, maar ik ga eind oktober mijn budget voor 2021 presenteren, en we hebben in maart 2021 verkiezingen, bij alle gelijke voorspellingen. Ik denk dat we in deze kabinetsperiode nog steeds gestalte kunnen geven aan ringfencing, maar ik kan geen blik op de toekomst werpen. Mocht er een tweede golf komen, wat zijn dan de gevolgen van die tweede golf? Wat zijn de ontwikkelingen elders? Hoe langzaam of snel vindt het economisch herstel plaats, zeker op handelsgebied? De wereldhandel herstelt zich nog maar heel langzaam en is niet alleen getroffen door het coronavirus, maar lijdt ook onder de geopolitieke spanningen en handelsspanningen tussen bijvoorbeeld de Verenigde Staten en China. Dat heeft ook effect, al staat het los van het coronavirus.

De voorzitter:

De heer Voordewind heeft ook een vraag.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Er zijn verschillende moties in de Kamer aangenomen – onder andere de motie-Van der Staaij, die ook de VVD heeft medeondertekend – om in deze tijd van crisis niet te bezuinigen. Dat betekent dat je het budget voor Ontwikkelingssamenwerking, ook als er een daling komt, bevriest, zoals we dat ook met het Gemeentefonds doen. Het ziet ernaar uit dat dat goed gaat voor dit jaar, maar we weten niet wat het voor volgend jaar doet. Maar de intentie van de Kamer, gesteund door de VVD zelfs, was natuurlijk om het gelijk te houden. Dus ook al komt er een daling, dan zou je zeggen: die moet je compenseren als kabinet. Nu weten we dat een kasschuif niet compenseren betekent. Je leent zelf geld van je eigen begroting. Dus dat zou feitelijk toch een beperkte bezuiniging zijn en daarmee niet in lijn met de wens van deze Kamer. Ik leg dat de Minister toch maar voor. Ik zou zeggen: gebruik de moties die hier zijn aangenomen. Ik weet dat de Minister dat doet. Dit was de opdracht, en die gold in ieder geval voor deze kabinetsperiode, dus ook voor 2021.

Minister Kaag:

Ik heb daarvan uiteraard zeer goed akte genomen.

Dan was er nog een vraag van de heer Voordewind over lokaal eigenaarschap, om het dan maar helemaal Nederlands te maken. Kan ik dat belang ook in gelden vertalen? Is er aandacht voor het maatschappelijk middenveld en lokale actoren? Ik heb in mijn antwoord op vragen van de heer Bouali al vermeld en benadrukt dat natuurlijk lokale maatschappelijke organisaties ontzettend belangrijk zijn. Zij vinden ook weer een rol in het nieuwe Beleidskader Versterking Maatschappelijk Middenveld, waaronder Power of Voices en het SDG5-fonds. Leiderschap vanuit het Zuiden, zoals dat heet, richt zich in het bijzonder op het versterken van maatschappelijke organisaties in het zuiden.

Dat blijft dus centraal staan, ook bij de nieuwe programma's die in 2021 gaan starten. Dat budget hebben wij bij de tender ook gelijk gehouden. Dat hebben we aangehouden en dat is niet aangepast op basis van de nieuwe verkenningen door de coronacrisis. We hebben de tender uitgeschreven conform de afspraken die al maanden daarvoor waren gemaakt met deze commissie over de hoogte van de bedragen. Ik heb eerder al benoemd hoe we verder via de noodhulp ook aansturen op het gebruik van lokale organisaties. Zoals de heer Voordewind heb ook ik enorme waardering voor het werk van de DRA, maar daar zal ik nu niet verder op vooruitlopen. Ik neem aan dat we daar bij de begrotingsbehandeling weer op terugkomen.

Dan heb ik een aantal vragen van de heer Van den Nieuwenhuijzen. U hebt gesteld dat de reactie op het advies lang duurde, maar daar ben ik al op ingegaan. U vroeg ook of ik bereid ben om te kijken naar alternatieven voor het toepassen van de kasschuif, zodat we geen hypotheek nemen op de komende jaren. Uw woorden. Ik denk dat ik al heb gesteld dat er met én generaal geld, én een kasschuif, én ombuigingen een pakket ligt waarmee we nu, onder de huidige omstandigheden extra hulp kunnen bieden, gelet op de urgentie. We hebben de reguliere programmering zo veel mogelijk ontzien – daar is weer de betrouwbaarheid en voorspelbaarheid – en we willen ervoor zorgen dat het OS-budget in de toekomst niet onnodig veel lager wordt. Wij komen daar natuurlijk eind oktober nog op terug.

U stelde een belangrijke vraag over financiering en steun voor de vrije pers in een aantal landen.

De voorzitter:

Er is een vraag van de heer Alkaya.

De heer Alkaya (SP):

We moeten toch gewoon eerlijk zijn dat het een fait accompli is en dat dat geld gewoon al wordt uitgegeven? Ik weet niet of we een suppletioire begrotingsbehandeling hebben gehad. Nee dus, niet. In de Voorjaarsnota stond het ook niet. Dus op de een of andere manier zal dat rechtgezet moeten worden, maar we moeten hier niet doen alsof wij daar nog iets over te zeggen hebben.

Minister Kaag:

Nou, we hebben sowieso een begrotingsbehandeling voor 2021.

De heer Alkaya (SP):

Ik heb het over 2020.

Minister Kaag:

Nee, ik heb het over 2021.

De heer **Alkaya** (SP):

Ja, dat klopt, maar ook voor dit jaar komen er extra middelen bij en de Kamer heeft budgetrecht, dus eigenlijk zou je ervan uitgaan ... Daarom vond ik het ook zo merkwaardig dat we die brief kregen in het zomerreces. Toen hebben we daar ook gelijk een debat over willen voeren. Eigenlijk moeten we er nu toch van uitgaan dat het kabinet al bezig is dat geld uit te geven, terwijl wij dit debat nu pas voeren en het eigenlijk niet eens een begrotingsbehandeling is. Ik hoor graag hoe dat zit. Dit wekt namelijk de suggestie dat wij er nog iets aan zouden kunnen doen, maar dat is toch helemaal niet zo?

Minister **Kaag**:

Ik had het over de begrotingsbehandeling eind oktober voor de begrotingsperiode 2021. Inderdaad, ik heb u de reactie gestuurd op het AIV-advies van het kabinet en dat is een herverdeling van bestaande middelen en een bescherming, een ringfencing, van de begroting. Dat zijn geen nieuwe plannen; dat is het beschermen van wat de begroting is. We hebben voorkomen wat de normaal gesproken toe te passen daling zou moeten zijn, en ik heb zelf extra geld binnen de eigen middelen gevonden. Ik geef dus rekenschap van besluiten die het kabinet heeft genomen conform gebruikelijke procedures.

De **voorzitter**:

De heer Alkaya, tot slot.

De heer **Alkaya** (SP):

Jazeker, maar er werd even de suggestie gewekt ... De heer Van den Nieuwenhuijzen vraagt of er nog alternatieven te bespreken zijn, maar laten we ook gewoon eerlijk zijn: die zijn niet te bespreken, want dit is al in gang gezet. Dat is volgens mij het eerlijke antwoord. We kunnen de inhoudelijke discussie wel voeren, maar eigenlijk is het al in gang gezet en wij kunnen er nog wel een mening over hebben, maar dit wordt al gedaan.

Minister **Kaag**:

Dat is correct, maar nogmaals: in mijn antwoord op de vraag van de heer Van den Nieuwenhuijzen had ik het over de begroting van 2021, want een deel van zijn vraag ging ook over de toekomst. Daar heb ik het over. Ten tweede was het kabinet nog niet op reces toen de Kamer op reces vertrok. Wij hadden nog een ministerraad. Het heeft inderdaad een tijd geduurd; ik ben het met u eens. Als je kijkt naar wanneer het AIV-advies was ontvangen, de politieke weging, de afspraken van het bredere kader, alles wat er binnen Nederland moest gebeuren en de financieringsopties, is er dit pakket uit gekomen. Dat is geaccordeerd bij de laatste ministerraad van het kabinet en toen is de Kamer geïnformeerd.

De **voorzitter**:

Minister, gaat u verder.

Minister **Kaag**:

De vragen van de heer Van den Nieuwenhuijzen hebben we hiermee doorgenomen. Ik had het al over de vrije pers. U vroeg mij terecht of er kansen waren om de vrije pers in een aantal ontwikkelingslanden te ondersteunen. Ik zie de toenemende druk op het maatschappelijk middenveld sowieso, doordat men die monddood wil maken. Ik denk dat u die ook ziet. We hebben gezien dat de coronacrisis in heel veel landen wordt aangegrepen om de vrijheid van meningsuiting, de vrijheid van politiek bedrijven, persvrijheid et cetera echt in de hoek te drukken. Uiteindelijk is het een prioriteit binnen het Nederlandse mensenrechtenbeleid. Alle dingen waar wij voor staan, mogen niet lijden onder het

excuus van de coronacrisis. De gezondheidsmaatregelen zijn één, maar de politieke agenda die er soms achter zit, is een hele andere. Via het Mensenrechtenfonds, uitgaande van het mensenrechtenbeleid, kan misschien in de toekomst weer naar financiering worden gekeken. Dit heeft zeker mijn steun, maar het fonds wordt niet door mij beheerd, dus ik zal deze informatie en het verzoek doorgeven aan de heer Blok.

De heer **Van den Nieuwenhuijzen** (GroenLinks):

Dank voor uw antwoord. Ik was al een beetje bang voor deze reactie om heel eerlijk te zijn, want mijn vrees is dat we de middelen niet hebben om de extra impact van covid, die een aantal zaken heeft versneld, te ondervangen. Maar wat gebeurt er met al die mensen op het platteland die dadelijk geen toegang tot informatie meer hebben? Dat zijn vooral die kwetsbare mensen waar wij in het Nederlandse OS-beleid altijd voor staan. Die mensen zijn het eerst afgesloten van informatie met het omvallen van de vrije pers. Dat zijn dus geen structurele financieringen voor de lange termijn. Het gaat er vooral om om nu het omvallen van pershuizen te voorkomen waardoor miljoenen mensen ineens verstoken zouden zijn van informatie. Op de lange termijn – dat is een ander verhaal – is het ook heel belangrijk. Daar zijn ze ook heel belangrijk voor, maar we moeten nu een interventie plegen. Daarvoor is in mijn beeld tijdelijk covidgeld of een tijdelijke oplossing op een of andere manier noodzakelijk. Het zou verdomd vervelend zijn – excuseert u mij voor de woorden – als wij over twee jaar moeten concluderen dat door covid 75% van de vrije pers in deze landen weg is gevallen, want dan hebben we met al die heropbouwprogramma's een nog veel grotere uitdaging.

Minister **Kaag**:

Ik deel de zorg. Het enige wat ik kan doen is toezeggen dat we kijken hoe de organisaties die we financieren via hun samenwerking met dit soort organisaties mogelijkerwijs nog wat steun kunnen verlenen. Ik moet dat eerst laten onderzoeken.

De heer **Van den Nieuwenhuijzen** (GroenLinks):

Als u dat laat onderzoeken, kunt u dan laten weten wat wel en niet mogelijk is vanuit uw kant?

Minister **Kaag**:

Ik vrees dat ik voor financiering op dit moment geen ruimte heb, maar zoals ik zei kunnen we kijken of de organisaties die sowieso al breed door Nederland worden gesteund, de samenwerking anders kunnen invullen. We kunnen bijvoorbeeld kijken of aspecten als communicatie, toegang tot betrouwbare informatie zwaarder kunnen worden gewogen. Dan denk ik ook aan een UNICEF en andere die bijvoorbeeld heel veel aan bevolkingsinformatie doen rondom preventie: was je handen, doe dit, doe dat. Maar u heeft het misschien ook over de politieke pers. Dat deel moet ik aan de heer Blok overgeven.

De heer **Van den Nieuwenhuijzen** (GroenLinks):

Ja, en dat is wat mij betreft misschien ook wel in tweede instantie, de langere termijn.

Minister **Kaag**:

Ja.

Dan is er gevraagd waarom er 4 miljoen aan de NAVO op mijn begroting staat voor beschermingsmiddelen. De NAVO speelt ook een rol. Ze hebben het pandemic response trust fund. De steun daaruit wordt gegeven aan het ondersteunen van bevoorrading van medische artikelen en apparatuur. Ik heb even geen voorbeeld waaruit blijkt dat er ook

gebruik van is gemaakt, maar het is in ieder geval wel de bedoeling. Een aantal landen kan daar aanspraak op maken.

De voorzitter:

Dat wordt de derde. Gaat uw gang.

De heer Van den Nieuwenhuijzen (GroenLinks):

Dat bevreedt me een beetje, want het gaat toch over landen zoals Nederland die een beroep kunnen doen op dit fonds om dingen te gaan doen. Wij zijn toch bij uitstek geen land dat OS-gelden zou moeten krijgen uit een NAVO-fonds dat gefinancierd wordt met OS-gelden? Ik vind het ontzettend goed dat zo'n fonds er is, maar het bevreedt mij gewoon dat het op uw begroting staat.

Minister Kaag:

Ik moet het even checken, maar het staat op mijn begroting omdat het voortkomt uit het AIV-advies. Het was ook een onderdeel van de AIV. Zo is het vertaald door het kabinet. Ik moet het even verifiëren, maar mijn begrip is dat het juist voor inzet buiten het NAVO-gebied is, dus op verzoek van derde landen.

Dan vroeg u naar de aangehouden motie van u en collega Van den Hul over cashtransfers. Zoals ik al aangaf, zijn die ontzettend belangrijk. Het is ook een heel effectief middel. Wij geven via een Multi-Donor Trust Fund in Ethiopië en Sudan bijvoorbeeld steun aan het programma Sudan Family Support. Ik overweeg een adviesaanvraag bij de AIV over sociale bescherming en in het kader daarvan de effectiviteit van cash transfers op het Afrikaanse continent, ook met het oog op Building Back Better, want dan kun je de sociale en informele sector meenemen. Ik denk dat een advies ons zou kunnen helpen om daarin een slag te maken. Misschien is het ook een nuttig advisering voor een toekomstig kabinet.

Dan vroeg u of wij gestart waren met de uitvoering van de motie waarin wordt gevraagd om de WRR onderzoek te laten doen naar beleidscoherentie in relatie met de duurzameontwikkelingsdoelen. Wij hebben een gesprek gehad met de WRR. Dat is zover als wij kunnen gaan. De WRR overweegt of en hoe die het verzoek in de motie mee kan nemen in zijn onderzoeksagenda voor de komend periode, maar zoals u weet, stelt de WRR zelf zijn onderzoeksagenda vast. Ik hoop daar binnenkort over te horen. Ze zijn geïnformeerd en er zijn gesprekken geweest, maar meer dan dat kan ik u niet beloven.

Natuurlijk had ik in aanloop naar mijn beantwoording van de vragen van de heer Stoffer van de SGP een hele mooie Bijbelse tekst gekregen op mijn telefoon, maar ik had zelf de kortere versie: een psalm die dat zegt. Dat is psalm 37:21: de rechtvaardige ontfermt zich en schenkt. Uw Bijbelkennis is beter dan de mijne, dus ik kijk meteen of ik het goede citaat heb uitgekozen; je bent nooit te oud om te leren.

De heer Stoffer (SGP):

Ik vind hem prachtig.

Minister Kaag:

Precies. Ik vond het wel passen bij de discussie over beperkte financiën: de rechtvaardige ontfermt zich en schenkt. Dan was uw eerste vraag of ik kan aangeven hoe het ODA-budget ook structureel behouden blijft. Eigenlijk val ik weer in herhaling, maar u weet dat het structurele effect er altijd zal zijn vanwege de koppeling van de ODA aan het bni. Het meerjarige budget krijgt u bij de begroting en de HGIS-nota die u op Prinsjesdag ontvangt. Aan mijn reactie op het advies kunt u zien dat wij het optimale hebben gedaan als kabinet binnen de politieke reikwijdte en de mogelijkheden die we hebben gezien.

U wilt graag weten hoe we kunnen voorkomen dat mogelijke kasschuiven leiden tot toekomstige bezuinigingen, die ook ten koste gaan van de bestrijding van de zogenaamde reguliere infectieziekten. Ik mag hopen dat we dat hebben gedaan, zoals we al hebben beschreven, door de manier waarop generaal geld, kasschuiven en ombuigingen worden ingezet om geplande uitgaven gestand te doen, waarbij we ook kijken naar de extra hulp die er zou kunnen zijn. Bij reguliere infectieziekten denkt u aan tuberculose, neem ik aan, en aan een aantal overdraagbare ziektes. Wij proberen onze prioriteiten zo veel mogelijk te laten uitvoeren. Zoals mevrouw Kuik ook al stelde, dreigen 1,5 miljoen mensen te sterven aan de gevolgen van tuberculose. Dat is een soort stille killer, die nog steeds zijn opmars doet en waar al veel antibioticaresistentie tegen bestaat. Dat is enorm zorgelijk. Ik denk ook dat we in de toekomst weer moeten kijken hoe men omgaat met dat soort ziektes die nog steeds enorme sporen achterlaten in de gezondheid van mensen maar ook in de levens van mensen.

De heer Stoffer wilde weten hoe bezuinigingen kunnen worden voorkomen ingeval van mogelijke onderbesteding vanuit het Nederlandse noodpakket. Zoals u al weet uit mijn beantwoording elders is dit een kabinetsbrede weging. Op mijn eigen pakket zult u geen onderuitputting aantreffen.

De heer Stoffer vroeg ook of de 150 miljoen euro toereikend is in het licht van de VN-ramingen en gezien het feit dat het beschermen van de 10% meest kwetsbaren wereldwijd op korte termijn al zo'n 90 miljard dollar kost, oftewel 75 miljard euro. De ramingen zijn inderdaad schrikbarend. Dit past ook in het plaatje dat de financiering in een reguliere noodsituatie in de eerste paar jaren soms op 50% staat en dan al heel snel terugvalt naar 20%. Kijk maar naar Syrië, naar Jemen en naar alle langdurige crisissituaties. Volgens OCHA is voor de humanitaire hulp in respons op COVID-19 22% gefinancierd. Het Rode Kruis is in zijn eigen aanvragen voor 40% gefinancierd. De Wereldgezondheidsorganisatie is op ongeveer 40% gefinancierd. Het is dus verre van perfect. In het kader van een eerste reactie is het niet slecht, maar ik kan het niet mooier maken als je kijkt naar de globale bedragen. Als we kijken naar de middellangetermijngevolgen, hoop ik dat een aantal landen, waaronder ook de Golfstaten, echt weer kunnen kijken naar hoe zij hun bijdrage kunnen leveren. Ik denk dat dit heel belangrijk is. Dit is ook conform afspraken die we in eerdere gesprekken met deze commissie hebben gemaakt.

De heer Stoffer vroeg of ik bereid ben waar nodig extra budget vrij te maken voor acute noden op terreinen als voedselzekerheid, water, medicijnen, medische hulpmiddelen en humanitaire hulp. Mocht dat in de toekomst weer mogelijk zijn, dan zullen we altijd kijken naar manieren om de acute noden te lenigen. Dat hoort bij de manier waarop wij noodhulp bedrijven. Maar zoals bij alles gaat het om een verdeling van schaarste, ook als het gaat om het ODA-budget. Toekijken bij menselijk lijden is heel moeilijk. Wij zijn daarin ook geholpen door iedereen in Nederland die zegt dat het belangrijk is dat we iets blijven doen voor anderen, ook als zij ver weg zijn. Dat blijft een heel belangrijk punt, denk ik.

Kan ik toezeggen – dit is een heel andere vraag van de heer Stoffer – dat de toepassing van de normen en voorwaarden van internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen een onderdeel van de steun blijft? Ja. Wij verwachten natuurlijk ook in deze fase, crisis of geen crisis, dat de bedrijven de OESO-richtlijnen en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights blijven hanteren. Ik denk ook dat er enorme mogelijkheden zijn, juist in de herstelfase van onze economie en elders om echt naar duurzaamheid te kijken als niet alleen een belangrijk thema, maar ook, zoals ik al eerder belichtte, als een enorme kans om het nu door te trekken, zeker als je kijkt naar de internationale waardeketens wat betreft eerlijk loon, eerlijke behandeling, veilige werkplekken, zorgen voor dierenwelzijn et cetera.

Als bedrijven aanspraak maken op subsidies en leningen voor hun internationale activiteiten moeten ze echt laten zien dat de OESO-richtlijnen worden onderschreven. Ik wil niet vooruitlopen op de kabinetsappreciatie die eraan komt van de evaluatie van internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen, op wat er moet gebeuren en wat er mogelijk is in Nederland op het terrein van regelgeving en wetgeving en op wat er gebeurt op Europees niveau. Maar wij trekken er hard aan, ook met de Europese Commissie, aangezien daar nu echt de politieke ambitie is om te kijken naar wetgeving wat betreft internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen op Europees niveau. Veel van de bedrijven verwelkomen dat ook omdat ze dan kijken naar een gelijk speelveld. Ze voelen dat we dan meer impact kunnen hebben, dat het er eerlijker aan toegaat en dat oneerlijke concurrentie daarmee vermeden wordt. Maar we komen hierop terug in een apart debat over de evaluatie en de kabinetsappreciatie.

Kan ik toezeggen dat de middelen expliciet gericht worden op voedselzekerheid en behoud van voedselketens in lage- en middeninkomenslanden? Ja. Voedselzekerheid blijft een belangrijk programma. Daarnaast zorgen we er natuurlijk voor dat veel werk ook verricht wordt in samenwerking met de Universiteit Wageningen, die alweer heel veel studies heeft en advisering ter beschikking kan stellen. Verder werken we samen met de VN-organisatie IFAD. Wij steunen GAIN, waarbij het gaat om het openen van voedselmarkten. Wij zorgen er ook voor dat de Wereldbank vooral kijkt naar de zogenaamde social safety nets.

Dan had de heer Stoffer een vraag over de kleinere midden- en kleinbedrijven, of die daadwerkelijk een beroep kunnen doen op de noodfinanciering, via het DGGF, spoor 2. Ja, want DGGF richt zich met name op de kleinere bedrijven, dus het is de bedoeling dat ze daar gebruik van kunnen maken. Ontwikkelingsimpact en financiële duurzaamheid blijven vooropstaan, maar we zorgen ervoor dat de fondsmanager kijkt dat diegenen die de steun het hardst nodig hebben, daar ook aanspraak op kunnen maken. Dat is dus belangrijk en ik zal dit nog terug laten koppelen via de ambtelijke lijnen, om ervoor te zorgen dat dit ook blijft gebeuren. U vroeg ook of ik een toezegging kan geven dat er een goede verantwoording komt van de besteding van het steunpakket. Hoe kunnen we als politiek leren voor een mogelijke crisis in de toekomst? Het tweede deel van uw vraag is een hele brede. Ik neem aan dat u niet alleen kijkt naar de evaluatie en de eerste lessen uit de aanpak van de coronacrisis, maar dat u ook internationaal kijkt. Uiteraard moeten wij altijd verantwoording afleggen via de reguliere processen en via de juiste documenten, ook voor hoe de gelden in deze periode zijn besteed. Dat hoort ook bij de rol en de verantwoordelijkheden die we hebben. Als u zocht naar een speciaal moment, dan weet ik dat niet, maar wij gebruiken daar de reguliere kanalen voor.

Dan ga ik door naar de vragen van de heer Weverling. De eerste vraag was of ik inzichtelijk kan maken hoe de extra middelen per land verdeeld worden en in hoeverre dit afhankelijk is van de actuele coronasituatie in het desbetreffende land. De steun uit dit pakket wordt zo veel mogelijk verleend via de bestaande financieringskanalen en coördinatiestructuren. Wij blijven dus aandacht vragen voor de positie van vrouwen, meisjes, kwetsbare groepen zoals vluchtelingen, ontheemden en ook irreguliere migranten in derde landen. Het is aan de partners om op basis van de noden daar te beoordelen waar de middelen het beste kunnen worden ingezet. Die ruimte hebben wij hun gegeven. We hebben niet direct zicht, in detail, op de inzet van de middelen per land. Het hangt echt van de noden en de fondsen af, dus het varieert van Jemen tot Syrië tot de Centraal-Afrikaanse Republiek of Zuid-Sudan.

U vraagt naar Ethiopië en Sudan. Daar wordt inderdaad via speciale programma's naar de sociaal-economische weerbaarheid gekeken en daar werd respectievelijk 13 miljoen en 6 miljoen euro op ingezet. Maar ik kijk

nog even naar de tweede termijn. In principe is het zo dat de gehele verantwoording ook over dit pakket terug kan worden gevonden in de reguliere rapportage die we jaarlijks doen. Daar hoort dit bij. Dan kunnen alle data worden gevonden per kanaal, per project en per land, evenals natuurlijk welk resultaat ermee is geboekt en in dit geval welk probleem er is voorkomen. Het gaat immers om het voorkomen van de gevolgen van de crisis.

U vroeg ook of in dat kader duidelijk is of de officiële cijfers over de coronapandemie met name op het Afrikaanse continent te vertrouwen waren. Op welke manier verandert de inzet van het kabinet wanneer de ernst van de impact van corona in landen of regio's blijkt mee te vallen? Zoals ik al eerder zei, de capaciteit om te testen is natuurlijk veel lager in heel veel landen. Dat weet u ook. Mensen kunnen niet getest worden of er zijn gewoon niet genoeg testen. Verder blijft ook de dataverzameling heel variabel. Als je op het platteland woont, is het heel anders dan wanneer je naar een arts kunt gaan in de stad, als je dat al kunt betalen en als die voorziening gratis is. Dat zijn heel veel aannames die we moeten doen. Het aantal besmettingen is waarschijnlijk veel hoger dan de officiële cijfers aangeven. Dat is ook de inschatting van de Wereldgezondheidsorganisatie, maar wij kunnen geen echt geïnformeerde inschatting maken van hoe hoog het eventueel zou zijn. Wij kijken niet per se alleen maar naar de hoogte van de besmettingen, maar naar waar de noden het hoogst zijn. Ik zei het al eerder: veel landen zijn misschien niet eens zo getroffen door het virus, maar wel door de gevolgen van het virus op internationale handel, op reizen, op toerisme, de banen die zijn weggevallen en de investeringen die gewoon niet meer plaatsvinden. De impact is vaak verre van het virus, maar gerelateerd aan het virus.

Ik heb Libanon en uw vraag daarover al meegenomen in de beantwoording van de vragen van de heer Bouali. U vroeg ook waar de ruimte lag in het pakket om niet alleen bezig te zijn met noodhulp, maar te werken aan economisch perspectief en zelfvoorzienendheid. Nou, het hele beleid van het kabinet is niet alleen noodhulp. Dat ziet u ook in alle begrotingen terug. Het beleid is juist om sociaal-economisch perspectief te bieden. Uiteindelijk heet mijn agenda: Investeren in perspectief, en dat gaat juist om zelfvoorzienendheid. Die bereik je niet met ontwikkelingssamenwerking alleen; dat is maar een opstartje. Zelfvoorzienendheid wordt door veel landen bereikt door investeringen, door een goed investeringsklimaat, door gerichte steun via het Internationaal Monetair Fonds en de Wereldbank, en door afspraken die landen kunnen maken met de Europese Unie over toegang tot de markt, toekomstige uitwisselingsprojecten vooral de uitwisseling van kennis, waardoor de lokale kennis wordt opgebouwd. Ontwikkelingssamenwerking is dus altijd een mooie katalysator, maar het is niet hét middel om een omvattend economisch perspectief op te bouwen, zoals u weet.

Er zijn heel veel mooie programma's waarin we zo'n perspectief opbouwen. We zetten onze middelen daarop in. We hebben een medisch kredietfonds, we gebruiken het DGGF. Er is ook TradeMark East Africa, waarmee het grensverkeer versoepeld wordt, zodat niet alleen de handel in voedsel en medicijnen, maar ook handel in bredere zin bevorderd kan worden. Verder hebben we, zoals mevrouw Kuik al aangaf, ook geld beschikbaar gesteld voor schuldverlichting en technische assistentie om het verdienvermogen van landen te versterken. Dat doen we allemaal vanuit het economisch perspectief van zelfvoorzienendheid, want dat willen landen. Landen willen handeldrijven. Ze willen veel minder OS en ze willen veel meer in staat gesteld worden om eerlijk handel te kunnen drijven.

Een laatste vraag van de heer Van Weverling. Is de Minister bereid en van mening dat bezuinigingen tot 2025 duidelijk moeten worden om helderheid te bieden aan uitvoerende partijen? Ja, die helderheid geven we graag in de reguliere begrotingsdocumenten, en – zoals ik aan het

begin al zei – wij doen niet aan verwachtingen die we niet van plan zijn na te komen en we doen ook aan verwachtingsmanagement. De VVD steunt het voorstel met een winstwaarschuwing, zei de heer Weverling. Er is een noodzaak tot scherpe keuzes en beleid gericht op zelfvoorzienendheid. Dat heb ik al beantwoord, denk ik.

Dan zijn er nog vragen van mevrouw Kuik. Even kijken wat er nog niet beantwoord is. Hoe zit het met mondiale waardeketens? Ik zet even nog wat meer mijn handelspet op. Ik heb al gezegd dat de wereldhandel zich langzaam herstelt. We weten ook dat er enorme schokken in de waardeketens hebben plaatsgevonden. Ik denk dat de verduurzaming van mondiale waardeketens de grootste oproep is en de belangrijkste keuze die gemaakt moet worden. Dan kijken we echt naar leefbaar loon, leefbaar inkomen, kwaliteit van productie in de keten zelf, maar natuurlijk ook het Akkoord van Parijs, om ook daar te kunnen verduurzamen. Zo kun je ook kijken naar de toekomst van de handelsverdragen die nu door de Commissie worden uitgezet. Hoe moet handel er in de toekomst uitzien en hoe zouden verdragen er in de toekomst uit kunnen zien? Dat heeft hier uiteindelijk ook mee te maken, denkend vanuit de grootste interne markt. Hoe staat het met de pandemie in Afrika? Ik denk dat we al heel veel hebben besproken. Ik weet niet wat ik daar nog aan toe moet voegen. Ik kijk even naar de voorzitter of ik dit niet al heb meegenomen in de beantwoording van andere vragen. Mijn eigen inschatting is van wel.

De voorzitter:

Ik dacht het ook.

Minister Kaag:

Dan heeft mevrouw Kuiken gevraagd naar ngo's die de ruimte moeten krijgen om zich aan te passen aan de coronacrisis. We hebben die ruimte gegeven, al heel vroeg, voor de AIV-advisering, aan alle uitvoerende organisaties, gelet ook op de beperkingen die zij zelf ondervinden om te kijken hoe ze hun programma kunnen uitvoeren en waar ze aanpassingen willen uitvoeren. Dat is ook gebeurd, zij het binnen het bestaande kader. We hebben dus niet een totaal losse vrije ruimte gegeven. Wij verwachten natuurlijk ook een terugrapportage. De partners die we hebben, zijn daar verstandig mee omgegaan, ook gebaseerd op de ervaring, maar wij wachten ook op de gedetailleerde terugrapportage.

U wilt een specificering van GAVI. Er is inderdaad tijdens de Global Vaccin Summit 2020 8,8 miljard aan nieuwe committeringen toegezegd, dus meer dan de 7,4 die door GAVI gevraagd was. Wij hebben onze 325 miljoen bevestigd. Dat was al geprogrammeerd. Wij kijken daarin naar health systems strengthening, want dat is in feite ook heel belangrijk. Een les uit deze crisis is dat de gezondheidssystemen zelf flexibel moeten zijn en versterkt moeten worden. We hebben ook aandacht gevraagd voor reguliere zorg en vaccinatieprogramma's. Daarin kijken we ook verder met GAVI en ik ben in overleg met collega De Jonge over hoe we inderdaad een vaccin beschikbaar kunnen stellen aan alle landen op een betaalbare wijze. Daarmee kom ik weer terug op de zwakste schakel. De zwakste schakel is een deel van de oplossing, ook in de bestrijding van het coronavirus.

Hoe kunnen we meer inzetten op preventie, handen wassen, testen, individuele quarantaineplicht? In het totale coronapakket wordt iets minder dan 50 miljoen ingezet voor preventie, dus heel veel voorlichting, bewustwording en verbeterde toegang tot water, sanitation and hygiene, WASH, dus de latrineprogramma's. Dat is ontzettend belangrijk. Nog steeds gaat het bij 80% tot 90% om overdraagbare ziektes zoals corona en tyfus, en daar heb je echt dit soort programma's bij nodig. Bij alle projecten die wij ondersteunen via UNICEF en de Wereldbank letten wij erop dat het aspect preventie heel actief en assertief wordt meegenomen.

Dan de vraag hoe het verdergaat met de inzet van de EU voor ontwikkelingssamenwerking. Zoals u weet bedraagt het steunpakket van de Commissie 14 miljard. Samen met de Europese Investeringsbank is er een aanvulling van 6,5 miljard. In beide gevallen is dat een herschikking van bestaande middelen. De verdeling is: noodhulp ongeveer 500 miljoen, versterking gezondheidssystemen 3,2 miljard, respons sociaal-economische gevolgen 16,8 miljard. Dit past bij de inzet die wij hebben gekozen.

We hebben vaak overleg. Het heet tegenwoordig ook «Team Europe». Er wordt ook verwacht dat er wordt samengewerkt tussen de EU-vertegenwoordiging en de ambassades, dus op nationaal niveau, zodat je meer complementair aan elkaar werkt. Het ergste wat er kan gebeuren, is dat beperkte, kostbare belastinggelden drie keer worden ingezet in dezelfde sector, waar dat niet nodig is. Dat vergt veel coördinatie, overleg en prioriteitstelling of aanpassing. Maar het kan nog steeds per land verschillen. We doen dat ook vaak in samenspraak met landen. Door u allen is terecht gevraagd naar het maatschappelijk middenveld. Ja, we willen het maatschappelijk middenveld zo veel mogelijk blijven steunen. Ik zal op een ander moment terugkomen op de persvraag. We moeten dat in de breedte doen. Het gaat altijd om internationale normstelling, om het afgeven van een politieke boodschap, ook door het maatschappelijk middenveld, om publieke aandacht, maar ook om de uitvoering van projecten en programma's. Zij zijn vaak aanwezig waar de overheid het laat liggen of afweten, in landen waar wordt gewerkt. Ik heb al gesproken over de vaccinpijl en hoe we de verspreiding van een mogelijk vaccin voor ons zien. Het is heel belangrijk dat we hierin de Wereldgezondheidsorganisatie, Gavi en anderen steunen. Dat is de enige manier om het coronavirus te kunnen bevechten. Nederland is een prioriteit, maar daarna moeten we ook buiten onze eigen landsgrenzen blijven kijken, in het belang van onszelf, maar ook van mensen elders. Dank.

De voorzitter:

De vragen van mevrouw Van den Hul.

Minister Kaag:

Ja, ik had gehoopt dat ze er zou zijn. Ze vroeg of er genoeg financiering is om gender based violence, geweld tegen vrouwen, tegen te gaan en wat we daaraan gaan doen, ook in het kader van de financiering van de reguliere gezondheidszorg. Wat gaan we eraan doen zodat miljoenen vrouwen niet in de kou komen te staan? Moet geweld tegen vrouwen een speerpunt zijn bij de hulp die we beschikbaar stellen ter bestrijding van de gevolgen van het coronavirus?

Het tegengaan van geweld tegen vrouwen is een van de vier doelstellingen die al bestaan in mijn beleid, dus we blijven daarop sturen, we blijven dat bevestigen in alle gebieden van actie. Overal wordt aan onze partners gevraagd om een herbevestiging van hun activiteiten, om hiernaar te kijken. Het SRGR-beleid van Nederland wordt ook nogmaals bevestigd. Dat wordt geadresseerd in de Nederlandse covid/coronarespons, dus ik denk dat het werk in uitvoering is, maar dat het nog belangrijker is geworden. Ik weet dat in veel landen geweld tegen vrouwen, ook in deze crisis, alleen maar is toegenomen.

Wat gaan we doen om te zorgen dat organisaties gebruikmaken van gender markers? De gender markers zijn een OESO-DAC-instrument om te meten hoe activiteiten bijdragen aan gendergelijkheid, maar zij zijn geen financieringsvoorwaarde. Wij vragen wel aan organisaties om aan te geven hoe zij bijdragen aan gendergelijkheid. Bij de beoordeling van de organisaties die we financieren, wordt bij de rapportage en de voorstellen gekeken hoe ze daar uitvoering aan geven.

We houden steeds meer rekening met specifieke behoeften van vrouwen en meisjes, maar ook van mannen en jongens. Wij maken hierbij gebruik van de richtlijnen die zijn ontwikkeld door de VN, als het gaat om gender en leeftijds-markers. Die zijn verplicht gesteld voor alle programma's. Wij vinden een additionele gender marker dus niet nuttig, omdat bij de toekenning van voorstellen en de uitvoering van programma's al op verschillende manieren wordt gekeken naar gendergelijkheid en het beschermen van vrouwen en meisjes.

Er was nog een vraag van mevrouw Van den Hul. Er was een eerdere motie dat minimaal 25% van de noodhulp lokaal moet worden besteed. Kan ik aangeven hoe ik ervoor zorg dat de juiste lokale ngo's hun werk kunnen blijven doen? Ik denk dat ik alle vragen over lokalisering en hoe we dat aanpakken al eerder heb benoemd.

Er is ook een vraag van mevrouw Van den Hul over de krimp in de ruimte die het maatschappelijk middenveld wordt geboden in tijden van coronacrisis. Wat wordt de EU-inzet hierop? Ik deel de zorgen, zoals ik al heb geantwoord op de vragen van de heer Van den Nieuwenhuijzen. Wij bevestigen overall, in alle fora, dat we belang hechten aan het respecteren van de universele mensenrechten en alle andere overeengekomen waarden en normen, ook of juist in tijden van de coronacrisis. We zetten ons overall in, zoals ik al zei. We zijn onderdeel van internationale allianties. Wij willen ook dat internationale functionarissen en ngo's juist hun stem kunnen laten horen. Wij vragen ook aan de EU om hier in toenemende mate aandacht aan te besteden. Ik denk dat we moeten kijken hoe we een early warning mechanism kunnen ontwikkelen om juist preventief te kunnen handelen, zodat we veel meer informatie hebben, nog vroeger. Dan kunnen we misschien te zijner tijd ook de politieke kanalen gebruiken waar financieringsmogelijkheden zijn voor de juiste organisaties in het maatschappelijk middenveld. Het is een continu proces en het vraagt toenemende aandacht. Ik ben blij dat hier brede steun voor is in de Kamer.

Mevrouw Van den Hul vroeg naar de waardenketens, ook in de internationale handel. Hoe ga ik de bedrijven wijzen op hun verantwoordelijkheid om internationaal maatschappelijk verantwoord te blijven ondernemen, of dat te gaan doen, als ze dat nog niet doen? Die vraag heb ik al beantwoord.

Worden de OESO-richtlijnen eindelijk een harde voorwaarde voor overheidssteun, vroeg mevrouw Van den Hul. Ik heb al gesteld wat wij verwachten als kabinet. Ik heb ook al uitgelegd dat ik hierop terugkom in de appreciatie van het kabinet over de evaluaties van het imvo-beleid en wat wij doen in het kader van de EU, om zo snel mogelijk duidelijkheid te krijgen over hoe we internationaal maatschappelijk verantwoord gaan ondernemen en welke maatregelen daarbij passen, inclusief wetgeving. Dan was er nog een vraag over de opvang op Lesbos. Kan de Minister aangeven wat het kabinet gaat doen om de situatie in Griekse kampen aan te pakken? Dit valt onder mijn collega Broekers-Knol. Zoals u weet steunt Nederland Griekenland al lange tijd met het doorvoeren van structurele verbeteringen door de inzet van expertise en middelen. Er is ook geld beschikbaar gemaakt. Ik heb dat uitzonderlijkwijs gedaan, want Griekenland past niet binnen het focusgebied voor de ODA-middelen van Nederland, voor een organisatie die zich richt op het verbeteren van gezondheidszorg en met name op psychosociale hulp. Er zijn Griekse hulpgoederen geleverd: kussens, tenten, nooddekens, een hospitaier, een mobiel hospitaal met bedden, waarvan er twee geschikt zijn voor intensive care. Dit is allemaal informatie uit de zomer, meen ik. Zoals ik eerder zei, steunen wij humanitaire organisaties met een bijdrage van een half miljoen euro, onder andere aan het Nederlands Rode Kruis.

Mevrouw Broekers-Knol komt eind deze maand met een inhoudelijk bericht over hoe zij met haar Griekse collega de opvang voor weeskin-

deren heeft weten te regelen, in het kader van de afspraken die deze daarover heeft gemaakt met de commissie die gaat over migratiezaken.

De voorzitter:

Dan zijn we daarmee aan het slot van de eerste termijn van de kant van de Minister. Ik kijk naar de leden of er behoefte bestaat aan een tweede termijn. Dat is het geval. Twee minuten en één interruptie. Er wordt gevraagd om heel even te schorsen, dus we schorsen tot 18.05 uur.

De vergadering wordt van 17.59 uur tot 18.08 uur geschorst.

De voorzitter:

We gaan verder met de tweede termijn van de kant van de Kamer, met als eerste spreker de heer Alkaya. Ik herinner er nog even aan: twee minuten spreektijd en één interruptie per fractie in deze ronde. Meneer Alkaya.

De heer Alkaya (SP):

Voorzitter, dank u wel. Dank aan de Minister voor de beantwoording. Ik begon mijn inbreng in eerste termijn ermee dat ik het proces heel lelijk vond, hoe dit is gegaan, en dat ik het resultaat teleurstellend vind. De Minister zei zelf daarover dat het proces inderdaad sneller had gekund en dat een kasschuif ook niet de meest nette manier is om dingen te regelen, om het even te parafraseren. In de kern hebben wij hetzelfde gevoel, namelijk dat het niet op deze manier zou moeten gaan. We zouden er van alles over kunnen vinden. Er is veel over gesproken binnen de coalitie, dat weten we. De Minister noemde dat een vermeende ruzie, maar iedereen weet dat het eigenlijk een echte ruzie was. Daar gaan wij helaas niets aan doen, volgens mij, dus daar moeten we mee zien te leven.

Waar ik nog wel naar zou willen kijken, om er misschien een mening over te vormen en voorstellen over te doen, is de manier waarop dit ingevuld wordt. Daarover heb ik nog een laatste vraag. In het interruptiedebatje met GroenLinks is gezegd dat er een volgende begroting komt en dat we hier bij de begrotingsbehandeling kritisch naar zullen kijken. Maar we hebben ook nog 2020. Een praktische vraag is wanneer we daarover gaan spreken. Krijgen we een supplettoire begroting of komt dat bij de Najaarsnota? Dan kunnen we kijken hoe het precies wordt geregeld, want we hebben nu alleen een brief gehad.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank, meneer Alkaya. Meneer Voordewind.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Voorzitter, heel kort. Ik zie het hart van de Minister, die zegt: laten we zo veel mogelijk de gaten dichten en zo min mogelijk de kasschuif gebruiken. Er zijn alternatieven. De kasschuif is ook een alternatief, maar geen mooie. We gaan kijken wat de cijfers van de Meerjarige Economische Verkenning brengen. We zullen er ongetwijfeld bij de begroting op terug moeten komen, om te kijken of er nog geld overblijft van de Minister van Financiën, om te zien of we deze Minister daarmee zouden kunnen helpen. Dat is de inzet van de ChristenUnie. We gaan kijken wat die nieuwe cijfers worden. We gaan kijken wat er overblijft van dat hele steunpakket. Dan hopen we echt iets extra's te kunnen doen voor de allerarmsten in de wereld.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank, meneer Voordewind. Meneer Bouali.

De heer **Bouali** (D66):

Dank u wel, voorzitter. Ik zal het ook kort houden. Ook de inzet van D66 zal zijn om de allerarmsten in de wereld te ondersteunen en te helpen, om de blik internationaal te houden en over onze landsgrenzen heen te kijken. Ik opende al met dank aan de vele collega's die meegeholpen hebben met allerlei initiatieven. Ook wij zullen kijken naar de economische cijfers en hopen op een iets beter beeld, zodat het budget uiteindelijk ingezet kan worden voor die mensen in de wereld die dat echt nodig hebben. Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank, meneer Bouali. Dan de heer Van den Nieuwenhuijzen.

De heer **Van den Nieuwenhuijzen** (GroenLinks):

Dank u wel, voorzitter. Dank aan de Minister voor haar beantwoording. Ik wil u eigenlijk een compliment geven, want ik vind dat u het heel sterk heeft verdedigd, ondanks dat er met deze dure, rechtse wind toch een pakket ligt dat een compromis is, zoals u het zelf ook noemt, tussen wat een meerderheid van de mensen die hier zitten zou willen en wat er kan in dit tijdsconstruct. Waardering voor die strijd, waardering voor uw beantwoording.

In aansluiting op de heer Alkaya: laten we bij de begroting spreken over wat we voor 2021 en daarna misschien nog ruimhartiger kunnen doen. We zullen graag meedenken over voorstellen hoe we dat beter kunnen doen, voor hen die dat hard nodig hebben. Ik ben inderdaad wel benieuwd naar uw antwoord op de vraag van de heer Alkaya hoe we dit financieel gaan regelen voor 2020. Komt de Kamer daar nog over te spreken of niet? Daar ben ik zelf ook heel nieuwsgierig naar. Voor de rest, nogmaals: waardering voor uw strijd.

De **voorzitter**:

Dank u wel, meneer Van den Nieuwenhuijzen. Dan de heer Stoffer.

De heer **Stoffer** (SGP):

Dank, voorzitter. Ik dank de Minister uiteraard voor de uitgebreide beantwoording van mijn vragen en die van collega's.

Drie puntjes wil ik nog kort even aanstippen. Ik heb gevraagd of de Minister zou willen onderzoeken of toekomstige bezuinigingen op het ODA-budget zouden kunnen worden voorkomen door mogelijke onderbestedingen in het totale Nederlandse noodpakket. Ik begrijp natuurlijk dat daar een bepaald antwoord op komt van het kabinet. Ik zit er nog wat mee te worstelen, dus vooralsnog vraag ik een VAO aan, waarbij ik overweeg om op dat punt een motie in te dienen.

De Minister is uitgebreid ingegaan op de OESO-richtlijnen. Ik begrijp dat het idee is om die straks gewoon toe te blijven passen. Ik zit er een beetje mee: is dat een harde eis of blijft dat een zachte eis? Ik zou toch nog wel een verduidelijking willen van de Minister of dat een harde eis of randvoorwaarde wordt of: doe je best daarop. Ik denk dat dat best verschil maakt voor het percentage bedrijven dat er daadwerkelijk aan gaat voldoen. Graag een iets scherper antwoord daarop.

Tot slot dank ik de Minister voor wat zij aangaf over een goede verantwoording van de gelden die nu beschikbaar komen. Ik wacht het eerste moment van verantwoording af. Ik ga ervan uit dat dit bij de Najaarsnota zal zijn. Op dat moment kunnen we wellicht ook kijken of dat voor de SGP-fractie en voor collega's scherp genoeg is en of er in de toekomst een verdiepingsslag op moet. Daar komen we dan nog op. Dank voor die beantwoording. Ik ga ervan uit dat er een goede verantwoording komt op dat moment.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank, meneer Stoffer. Dan mevrouw Kuik.

Mevrouw **Kuik** (CDA):

Voorzitter. Ook dank voor de beantwoording. Ik heb nog één vraag openstaan, over een aparte global health strategie. We weten dat vaccinatie en gezondheidssystemen de komende jaren de agenda beheersen. Ik zie graag dat we werken aan een internationale strategie om mondiaal de gezondheidsstelsels te verstevigen, maar ook om stille rampen te voorkomen.

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Kuik. Ik neem aan dat de Minister meteen kan reageren.

Minister **Kaag:**

Ik ga even door op die laatste vraag. Die mondiale gezondheidsstrategie is natuurlijk belangrijk. Eigenlijk moet de Wereldgezondheidsorganisatie hierin meekomen. Via het Ministerie van VWS doen wij daaraan mee. Daar wordt over gedacht. Ze zijn al bezig met een hele kritische corona-evaluatie. Wat zijn de lessen daaruit? Die wordt onder andere geleid door de voormalige premier van Nieuw-Zeeland, Helen Clark, en Johnson Sirleaf, meen ik. Twee formidabele politieke dames met ervaring leiden die evaluatie en die wordt belangrijk. Daar moet ook deze globale gezondheidsstrategie bij aansluiten. Verder is het ook aan de EU. Ik zal deze vraag ook stellen bij onze komende OS-Raad. Wij moeten daar zelf ook kritisch naar kijken. En dan heb je nog het invalshoekje: wat doen we eventueel vanuit het perspectief van ontwikkeling en internationale samenwerking? Het zijn verschillende lagen. Veel van die internationale organisaties zijn hiermee aan de slag.

Ik vind het zelf belangrijk, en ik heb die vraag ook uitgezet op het ministerie, om te kijken of Nederland wel de juiste wegging heeft als het gaat om het versterken van gezondheidssystemen. We hebben terecht heel veel aandacht voor SRGR, maar als je kijkt naar waar de noden het hoogst zijn bij de toegankelijkheid van gezondheidszorg, moeten we toch ook een nieuwe wegging maken of we anders moeten investeren, via de Wereldbank en anderen, ter versterking van de gezondheidsstructuren. Dat kan heel flexibel en laagdrempelig zijn. Dat moet misschien ook via ngo's. Dat is een vraag. Ik denk dat dat een wegging is die nog wel tijd kost en die de nodige voeten in de aarde zal hebben.

Dan de vraag van de heer Alkaya over wanneer we komen te spreken over de invulling. Dat moment is bij de tweede suppletore begroting, op 30 november. Dat is hetzelfde moment als de Najaarsnota.

Dan de vraag van de heer Stoffer. De resultaten komen, zoals ik al zei, via het jaarverslag met de OS-resultatenrapportage en verder via de reguliere momenten en instrumenten. U kunt daar zelf ook om verzoeken. Het is met alles bij Ontwikkelingssamenwerking, behalve bij noodhulp, dat het wat lastig is om te spreken van resultaten.

Dan zijn vraag over hoe hard of zacht de OESO-richtlijnen zijn. Het is een harde eis bij de BZ-instrumenten voor het bedrijfsleven, ook wat betreft eventuele maatregelen gericht op corona. Dat geldt ook voor het bredere kader voor internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen. Ik zie zelf veel kansen, als je kijkt naar de discussie over de uitkomsten van de verschillende evaluaties over imvo en hoe we verder moeten. Ik verwacht ook dat veel partijen dat mee zullen nemen in hun verkiezingsprogramma's.

De voorzitter:

Daarmee zijn wij aan het einde gekomen van dit algemeen overleg. Ik heb één toezegging genoteerd:

- De Minister gaat onderzoeken wat de mogelijkheden zijn om de onafhankelijke journalistiek te ondersteunen en informeert de Kamer daarover.

Minister Kaag:

Ik heb geen aparte brief toegezegd. Ik heb gezegd dat ik ook met de heer Blok ga praten. Er is misschien een ander moment om dit terug te koppelen. Ik weet niet of er al een AO is gepland waarin we dit kunnen terugkoppelen.

De voorzitter:

U kunt de Kamer informeren op de manier die u kiest.

Het verslag van dit algemeen overleg zal worden aangemeld voor plaatsing op de plenaire agenda, met als eerste spreker de heer Stoffer. Ik dank de leden voor hun inbreng in dit debat en de Minister voor de beantwoording van de gestelde vragen.

Sluiting 18.19 uur.